

Luokanopettaja yrittäjyyskasvattajana

Tuula Jyrkkä ja Seija Ypyä

Kasvatustieteen kandidaatintutkielma

Syyslukukausi 2023

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jyrkkä, Tuula ja Ypyä, Seija. 2023. Luokanopettaja yrittäjyyskasvattajana. Kasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 37 sivua.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tarkastella peruskoulun opettajien näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia, joissa käsitellään yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista ja opetusmenetelmiä koulutyössä.

Tutkimukseen valitut tieteelliset julkaisut ovat väitöskirjoja tai vertaisarvioituja tutkimuksia viimeisen 12 vuoden ajalta. Aineisto muodostui 10 suomalaisesta tutkimuksesta. Kirjallisuuskatsauksen tyyppi on laadullinen narratiivinen katsaus, jonka tarkoituksena on muodostaa käsitys, millaista tutkimusta yrittäjyyskasvatuksesta on tehty opettajan työhön liittyen. Aineisto on kerätty sähköisistä tiedonhakujärjestelmistä internetistä. Aineistoa on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin avulla ja näin muodostettu kokonaiskäsitys aineistosta tutkimuskysymyksemme kautta.

Tutkimustulosten mukaan yrittäjyyskasvatuksen ottaminen mukaan koulutyöhön on moninaista ja yhtenäisiä käytäntöjä ei ollut havaittavissa. Tutkimustulokset jakautuivat oppimisympäristön ja opettajien opetusmenetelmiin, työyhteisön merkitykseen, opetussuunnitelman toteuttamiseen sekä yrittäjyyskasvatusvalmiuksiin. Kirjallisuuskatsauksen tulokset osoittavat opettajien tarvitsevan työyhteisön tukea ja koulutusta yrittäjyyskasvatuksen laajalla kentällä.

Asiasanat: yrittäjyyskasvatus, luokanopettaja, kirjallisuuskatsaus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	4
2 YRITTÄJYYS JA YRITTÄJYYSKASVATUS	6
2.1 Yrittäjyys ja yrittäjämäinen toiminta.....	6
2.2 Yrittäjyyskasvatus.....	10
3 YRITTÄJYYSKASVATUKSEN TOTEUTTAMINEN	12
3.1 Yrittäjyyskasvatus opetussuunnitelmassa	12
3.2 Sidosryhmien merkitys yrittäjyyskasvatuksessa	14
3.3 Yrittäjämäinen oppimisympäristö.....	16
4 TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN	18
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	18
4.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	18
4.3 Aineiston keruu.....	19
4.4 Aineiston analyysi.....	24
4.5 Eettiset ratkaisut.....	26
5 TULOKSET	27
5.1 Oppimisympäristöjen merkityksellisyys ja opettajien opetusmenetelmät oppimisen tukena	27
5.2 Yhteisöllisyyden merkitys yrittäjyyskasvatuksessa.....	30
5.3 Opetussuunnitelman integrointi yrittäjyyskasvatukseen.....	32
5.4 Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiudet.....	33
6 POHDINTA	35
LÄHTEET	41
LIITTEET	48

1 JOHDANTO

Valitsimme tutkielman aiheeksi yrittäjyyskasvatuksen Yes – Keski-Pohjanmaan meneillään olevan hankkeen innoittamina. Hankkeen tarkoituksena on luoda alueelle uusi toimintamalli ja oppimisympäristö tukemaan kuntien yrittäjyyskasvatusta. Euroopan Unionin ja sen jäsenvaltioiden yhtenä päätavoitteena on vuosien ajan ollut Eurydicen raportin (European Education and Culture Executive Agency ym., 2016) mukaan edistää ja kehittää koulujen yrittäjyyskasvatusta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuonna 2017 päivittänyt koulutuksen yrittäjyyslinjauksiaan, joiden tarkoitus on edistää, kohdistaa ja opastaa eri koulutusasteiden yrittäjyyskasvatuksen toimia. Yrittäjyyskasvatus on yksi 2000-luvun keskeisimmistä poliittisista tehtävistä, jolla muutetaan eurooppalaista koulutuslinjaa ja suomalaista kouluelintä (Harni, 2022).

Hardie ym. (2023) tutkimuksen mukaan opettajat, jotka olivat toteuttaneet yrittäjyyskasvatusta, olivat motivoituneita, tyytyväisiä työhönsä sekä innostuneita rakentamaan oppilaille erilaisia oppimistilanteita. Heidän mukaansa opettajat kunnioittivat yhteistyötä muiden opettajien kanssa ja arvostivat teknologiaa, joka helpotti oppilaiden oppimista. Teknologian hyödyntäminen onkin yksi merkittävistä asioista, jota käyttämällä opettaja voi mielestämme laajentaa opetusmenetelmiään. Yrittäjyyskasvatuksella nähdään Ememen ym. (Ememe ym., 2013) mukaan olevan merkittävä rooli oppilaiden kasvatuksessa kohti yritteliäisyyteen ja käytännöllisyyteen ohjaavaa toimintaa. Heidän mukaansa tällainen kehittää riskinottokykyä ja tuloksellisuuteen pyrkimistä, mutta myös tästä oppimista.

Saurénin (2015) ja Harnin (2022) mukaan tulevien sukupolvien yksi avaintaidoista tulee olemaan yrittäjyys. Harnin (2022) mukaan avaintaidoilla tarkoitetaan oikeanlaista suhtautumistapaa yrittäjämäiseen näkökulmaan. Siihen nähdään yhdistyvän muunneltavuus, eteenpäin pyrkivyyys, kekseliäisyys, itsenäinen työskentely sekä yhteistoiminta kompetenssi. Lisäksi Saurénin (2015) mukaan yrittäjämäisen suhtautumistavan nähdään olevan tulevien sukupolvien tapa

identifioida asemansa sekä vahvistaa sijansa ja keinonsa toimia laajenevassa maailmassa. Yrittäjyyskasvatusta on tutkittu paljon niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin ja siitä löytyy tutkimustietoa useasta eri näkökulmasta, kuten myös eri tieteenaloilta. Sommarström (2022) on tutkinut väitöskirjassaan yritysten sekä yläkoulun 7–9 luokkien yhteistyön merkitystä erilaisten opetuksen ja oppimistilanteiden rakentamisessa. Strachan (2018) on selvittänyt tutkimuksessaan miten kestävä kehitys voisi edistää yrittäjyyskasvatusta, jotta tulevaisuudessa voitaisiin kasvattaa nuoria kohti kestävästä yrittäjyyttä. Parkkari (2020) on tutkinut yrittäjyyskasvatukseen kuuluvan kielenkäytön deduktiota tutkimalla yrittäjyyskasvatuksen täydellistä tietä käsittelevää puhetapaa yrittäjyyskasvatuksen maakunnallisissa ja alueellisissa suunnitelma- ja muissa kehittämisasiakirjoissa.

Koemme yrittäjyyskasvatuksen merkityksellisenä ja meidän mielestämme sen opettaminen on noussut yhdeksi tärkeimmistä asioista peruskoulussa. On merkityksellistä tuoda oppilaille esille yrittäjyyden erilaiset mahdollisuudet ja vaikka yrittäjäksi ei ryhtyisikään, on tärkeää oppia yrittäjämäinen suhtautumistapa asioihin. Näemme yrittäjyyden tuovan globaalisti uusia mahdollisuuksia työllistyä ja kun työttömyysluvut vain kasvavat, niin yrittäjäksi ryhtyminen voisi olla yksi mahdollisuus työllistyä.

Yrittäjyys ja työelämätaidot ovat yksi opetussuunnitelman perusteiden laaja-alaisista tavoitteista, jossa oppilaiden tulisi saada osakseen tietoa työstä, erilaisista työurista ja muiden puolesta työskentelemisestä. Tähän nojaten opetussuunnitelma ohjaa opettajia huomioimaan yrittäjyyden ja yrittäjämäiset taidot opetuksessaan. Tässä tutkimuksessa kuvataan, miten yrittäjyyskasvatusta on tutkittu peruskoulun opettajan näkökulmasta. Tutkimus on kvalitatiivinen, ja tutkimusaineisto muodostuu 10 suomalaisesta tutkimuksesta. Yrittäjämäinen yhteiskunta tarvitsee nykypäivänä Mononen-Batista Costan (2022) mukaan rajoja rikkovaa ja urauurtavaa aloitteellista toimintaa.

2 YRITTÄJYYS JA YRITTÄJYYSKASVATUS

Puhuttaessa yrittäjyyskasvatuksesta ajattelemme, että käsitteiden avaaminen on tärkeää. Ensimmäisessä kappaleessa käsittelemme yrittäjyyttä ja yrittäjämäistä toimintaa ja miten se nivoutuu yrittäjyyskasvatukseen. Toinen alakappale käsittelee yrittäjyyskasvatusta ja sen mahdollisuuksia sekä siihen liittyviä rakenteita kuten sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys.

2.1 Yrittäjyys ja yrittäjämäinen toiminta

Suomen Yrittäjien (2023) näkemyksen mukaan *yrittäjämäinen ote, -asenne ja uutta luova yrittäjyys* ovat keskeisiä päämääriä kaikilla oppimisen ja osaamisen alueilla. He ehdottavatkin, että koulutuksen on vahvistettava yrittäjämäistä resilienssiä, elinaikaista tiedon hankkimista ja ammattitaidon taukoamatonta kehittymistä. Tämän lisäksi koulutuksen *työelämälähtöisyys ja työelämäyhteydet* ovat yhä merkittävämpiä. Jokaisesta ei tarvitse tulla yrittäjiä, mutta yrittäjämäistä asennetta tarvitaan nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Yrittäjät ovat tässä työssä merkittävissä asemassa. Mielestämme tämä ei tuo esille tutkimuksellista näkökulmaa perusopetukseen ja tarvitaankin teoreettisten näkökulmien ja käsitteiden avaamista, jotta voimme ymmärtää yrittäjyyskasvatuksen merkityksen luokanopettajan työssä.

Ristimäen (2004) mukaan yrittäjyyden -käsitteen määrittelemineen on tärkeää, koska se liittyy keskeisesti yrittäjyyskasvatuksen käyttöteorian kehittymiseen. Tämän lisäksi hän esittää, että tavanomaisesti sana *yrittäjyys* on yhdistetty yrittäjään ja puolestaan sana *yrittäjä* juontaa nimensä sanasta yrittää, joka viittaa toimintaan, pyrkimykseen tai ponnistukseen tavoitteen saavuttamiseksi. Hän on myös esittänyt, että englannin kielessä sana *entrepreneur* tarkoittaa suoraan suomenmennettuna uudistajaa tai tilaisuuteen tarttujaa, jonka ajatellaan viittaavan ihmiseen, joka vasta pohdiskelee yritystoiminnan aloittamista. Tänä päivänä termi *entrepreneur* liitetään suomen kielen termiin *yrittäjä*, joka voi olla suuryritystä pyörittävä toimitusjohtaja tai vasta yritystoimintaa aloitteleva pienyrittäjä.

Toimintana ja tieteen kuvauksina yrittäjyyden kasvualusta löytyy 1700-luvun Ranskasta. Sen syntykotina ovat valistuksen ajan aatteet, feodalismien ja ammattikuntalaitoksen murtuminen ja näitä seuraava teollistumisen aika. Vaikka yrittäjyyden juuret ulottuvat jo 1700-luvulle saakka, se on pysynyt ilmeeltään samankaltaisena vuosisadasta toiseen. (Kyrö, 1998, s. 8–9.) Hänen mukaansa yrittäjyyden merkittävä alusta ja tekijä on inhimillinen tekeminen. Tämän lisäksi Kyrö (1998) esittää, että yrittäjyydellä on isompi vaikutus aikamme muokkaajana kuin olemme tulleet ajatelleeksikaan ja hänen mukaansa nykyajan mielikuva yrittäjyydestä mikroyrityksen haltijana ja valtiaana on vain pilkahdus siitä merkittävyydestä ja varakkuudesta, joka yrittäjyyden kertomukseen kytkeytyy. Modernina aikana, eritoten II maailmansodan päätyttyä, kansa ei ole ymmärtänyt yrittäjyyttä ensiarvoisen tärkeänä. Yrittäjyys on saanut hiljaisuudessa nukkua ja heikentyä isojen yritysten ja julkisen toiminta-alan katveessa. (Kyrö, 1998, s. 9.) Kyrön (1998, s. 9) mukaan modernin ajan hajotessa, kun yhteiskunnallinen tila päätyi 1990-luvun ongelmiin, yrittäjyys kuitenkin kohotettiin merkittäväksi ja huomionarvoiseksi aiheeksi niin Suomessa kuin muuallakin kehittyneissä maissa. Hänen mukaansa yrittäjyyden kohoaminen merkittäväksi nykyajassa viestii sen yhtymisestä mittavammin modernin ajan loppumiseen ja yhteiskunnan pärjäämiseen vaihtelevassa, epävakassa ja ennustamattomassa postmodernin muutoksessa.

Euroopan komission (2012) yrittäjyyskasvatus nousussa tiedotteen mukaan yrittäjyydellä tarkoitetaan henkilön taitoa muokata oivallukset toiminnaksi. Se pitää sisällään luovuuden, innovatiivisuuden ja riskinoton sekä kyvyn suunnitella ja hallinnoida hankkeita tavoitteisiin pääsemiseksi. Tämä vahvistaa kaikkia jokapäiväisessä elämässä niin kotona kuin yhteiskunnassa. Työntekijät ovat tietoisia työnsä merkityksestä työyhteisölleen ja pystyvät pitämään kiinni mahdollisuuksista, ja se on perusta täsmällisille tietotaidoille, joita yrittäjät tarvitsevat perustaessaan sosiaalista tai kaupallista toimintaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2017 yrittäjyyslinjausten mukaan yrittäjyys on tilaisuuksien huomiointia ja niihin kiinnittymistä sekä taitoa muun-

taa oivallukset sellaiseksi asiaksi, joka kasvattaa taloudellista, kulttuurista, sosiaalista ja yhteiskunnallista merkitystä. Linjausten mukaan *yrittäjyyteen ja yrittäjämääsyyteen voi oppia*. Toisaalta Mononen-Batista Costa (2022) on esittänyt, että yrittäjyyttä voidaan havainnoida myös yksilöllisyyden, käyttäytymisen ja toiminnallisuuden kautta. Koironen ja Pelttonen (1995, s. 9) ovat määritelleet yrittäjyyttä ja heidän mukaansa yrittäjyys on ajattelu-, toiminta-, ja suhtautumistapa, jossa itsensä ja muiden johtaminen on määrätietoista, joka synnyttää hyvinvointia. Mononen-Batista Costa (2022) esittää, että yrittäjyydellä voidaan käsittää toiminnallista menettelyä, johon kuuluu kasvu, riskinotto ja yritteliäisyys. Casson (2003) puolestaan esittää, että yrittäjyys voidaan määritellä funktionaalisen ja suuntaa antavan lähestymistavan mukaan. Hän toteaa, että toiminnallisesta näkökulmasta yrittäjä on sitä mitä hän tekee, kun taas suuntaa antava lähestymistavan mukaan yrittäjä kuvataan oikeudellisen asemansa kautta yhteiskunnan jäsenenä. Tämän lisäksi hän argumentoi, että suuntaa antavaa teoriaa on käytetty taloushistorioitsijoiden toimesta, kun taas funktionaalinen teoria on ollut talousteoreetikkojen käytössä ja näitä kahta lähestymistapaa ei ole yhdistetty yrittäjyysteorian tutkimuksessa.

Kyrö (1998, s. 115) esittelee Pinchotin (1986) ajattelua sisäisen yrittäjyyden käsitteestä. Pinchot loi termin ”intrapreneur”, jolla hän halusi tehdä eron yrittäjyyden kahden eri roolin välille. Intrapreneur liittyy sisäiseen yrittäjyyteen ja ulkoisesta yrittäjyydestä hän käyttää nimeä ”entrepreneur”. Tämän lisäksi Kyrö (1998, s. 115) on viitannut tekstissään Petrinin (1991) ajatukseen, jossa hän lähestyy sisäistä yrittäjyyttä yrityksen eri sidosryhmien luovuuden kautta. Nyky-yhteiskunnan muutoksen myötä Kyrö (1998, s. 118) esittää sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden rinnalle termiä omaehtoinen yrittäjyys. Hänen mukaansa omaehtoisen yrittäjyyden mallissa jokainen ihminen hakee paikkansa yrittäjämäisesti niin työ-, sosiaali- kuin koulumaailmassa. Tällöin sisäinen yrittäjyys edistää valtion ja kunnallisen sektorin rakennemuutosta ja suuryritysten toimintaperiaatteiden muuntumista, kun taas ulkoisella yrittäjyydellä tarkoitetaan yrittäjää, joka perustaa yrityksen ja johtaa sitä luomalla uusia työpaikkoja (Kyrö, 1998 s. 118). Oikkonen ym. (2011) esittävät, että opetuksen näkökulmasta sisäinen yrittäjyys opettaa

yrittäjämäiseen menettelyyn ja ulkoinen yrittäjäys opettaa yrittäjyydestä, yritystoiminnasta ja sen jalostamisesta.

Kyrö ym. (2007, s. 18) toteavat, että sisäinen yrittäjäys pitää sisällään yrittäjämäisen toimintatavan. Seikkula-Leino (2007) on todennut myös, että sisäisellä yrittäjyydellä viitataan yrittäjämäiseen toimintatapaan. Gibb (2005, s. 47) puolestaan esittää yrittäjämäiseen käyttäytymiseen kuuluvan mahdollisuuksien etsimisen ja niihin tarttumisen, luovan ongelmanratkaisun, aloitteiden tekemisen, vastuunottamisen, verkostoitumisen ja riskienhallinta kyvyn. Hän korostaa myös, että näiden taitojen taustalla olevat piirteet ja taidot yksilö oppii vähitellen. Tämän lisäksi hän argumentoi, että nämä harjoiteltavat yrittäjäysominaisuudet ovat itseluottamuksen kehittyminen, sinnikkyys, päättäväisyys, luovuus, kunnianhimo, ahkeruus, toimintasuuntautuneisuus ja tekemällä oppiminen. Mielestämme näiden taitojen harjoittelussa koulu ja siellä tapahtuva yrittäjäysoinikasvatus ovat keskiössä, mutta ei voi unohtaa, että oppimista tapahtuu oikeissa elämäntilanteissa ja näin ollen koulujen kautta tapahtuva työelämään tutustuminen on tärkeää.

Hytti ym. (2011, s. 11) esittävät, että yrittäjämäiseen tekemiseen ja yrittäjäysoinijyyttä edistävään opetukseen linkittyy suurimmassa määrin odotusarvoa koko kouluorganisaation toiminnassa. Tämän lisäksi he väittävät, että yrittäjäysoinivalmiudet tulevat olemaan yhtä tärkeä taito tulevaisuudessa kuin lukutaitokin. Ristimäki (2004, s. 13) taas toteaa, että vastedes on todennäköisempää, että suurten yritysten ja julkishallinnon työpaikkoja ei synny enää niin paljoa, vaan työpaikat ilmaantuvat pieniin yrityksiin. Tämän vuoksi jo lukiossa on tarpeen vahvistaa positiivinen ajattelutapa yrittäjäysoinijyyteen ja ennakkoluulottomia edellytyksiä omaehtoiseen yrittämiseen. Kuten edellä on kuvattu, niin yrittäjäysoinijyyden ja yrittäjämäisen toiminnan määritelmät ovat moninaiset ja lähdeaineistonkin perusteella termit ovat vaikeasti määriteltävissä.

2.2 Yrittäjyyskasvatus

Risto Ikosen (2007) mukaan yrittäjyyskasvatus ajatellaan arkielämässä usein yrittäjien lukumäärän lisäämisenä ja nykypäivänä yritteliäisyyden eteenpäin viemistä perustellaan työllisyyden ja kilpailukyvyn lisääntymisellä. Hänen mukaansa yrittäjyyskasvatus on Suomessa ollut osa koulutusta 1990-luvun alkupuolelta lähtien, mutta ”taloudellisen toimeliaisuuden kehittäminen kasvatuksen” kautta juontaa juurensa jo 1700-luvun Ruotsi - Suomesta. Hän esittää, että sotilastaitojen puolesta taloudellista osaamista alettiin pitää maan voimanlähteenä. Kyrön ja Ripatin (2006) mukaan 2000-luvulla niin EU:ssa kuin kotimaisissa poliittisissa dokumenteissa yrittäjyyden ja siihen kuuluvan didaktiikan tärkeys on tuotu esiin. EU:n suunnitelma, työllisyyden ohjelmat ja päämäärät pitävät tärkeänä yrittäjyyttä ja korostavat sitä sekä uuden työn pohjana, työurana, kykeneväisyytenä että mittavampana kulttuurisena muuttumisena, johon opetus yhdistyy. Yrittäjyyskasvatus nähdään myös osana poliittisia ohjelmia. Pittaway & Cope (2007) sekä Lindahl Thomassen ym. (2019) esittävät, että se yhdistyy kansallisiin, kulttuurillisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin ohjelmiin. Lindahl Thomassen ym. (2019) korostavat, että poliittisilla päätöksillä kuten varojen kohdentaminen, voidaan edistää yrittäjyyskasvatusta. He edelleen väittävät, että alirahoitus, byrokratia ja lainsäädäntö vastaavasti voivat myös estää yrittäjyyskasvatuksen kehittymistä.

Määritettäessä yrittäjyyskasvatuksen tarkoitusta Suomessa, määritelmä voidaan hakea opetusministeriön vuonna (2009) julkaisemasta *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat* julkaisusta, jossa se määritellään seuraavasti:

”Yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan pääasiassa opetushallinnon alalla tehtävää laaja-alaista työtä yrittäjyyden vahvistamiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät ja toimintaa tukevat myös useat työelämätahot ja järjestöt. Käytännön toimenpiteiden tavoitteena ovat myönteisten asenteiden lisääminen, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittäminen, uuden yrittäjyyden aikaansaaminen, yrittäjien ja yrityksissä olevan henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yrittäjämäinen toimintatapa työpaikoilla ja kaikessa muussakin toiminnassa. Yrittäjyyskasvatus perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan.” (Opetusministeriö, 2009, s. 11)

Möttönen (2019) puolestaan toteaa, että yrittäjyyskasvatuksella halutaan muokata asenteita ja valmiuksia ja näin kannustaa yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen toimintaan. Hietanen (2012) on todennut, että yrittäjyyskasvatuksen tutkimuksen lisääntymisen myötä käsitteiden määrittelyn tarkoituksena on ollut vastata jatkuvan yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen sekä sen vahvistamiseen. Lindahl Thomassen ym. (2019) toteavat tutkimuksessaan myös, että vetovoima yrittäjyyskasvatukseen kuuluvaa kontekstia kohtaan on lisääntynyt merkittävästi vuodesta 2009 vuoteen 2017.

Puhuttaessa yrittäjyyskasvatuksesta yrittäjyyden lisäksi se sisältää kasvatuskäsitteen, jonka kautta se kytkeytyy voimakkaasti koulumaailmaan. Kyrön ja Ripatin (2006, s. 16) mukaan yrittäjyyskasvatuksen käsite on vaikea kahdesta näkökohdasta. Yhtäältä se koskee yrittäjyyden määritelmää, yhtäältä kasvatuksen käsitteen poikkeavia näkemyksiä. He kuitenkin iloitsivat siitä, että käsitteiden määritelmässä tulee vastaan yhtäläisyyksiä, jotka kietoutuvat erilaisiin yrittäjyyden rakenteisiin. Toivanen (2011) esittää, että kasvatusta muokkaa kohti sisäistä yrittäjyyttä, kun taas aiemmin yrittäjyys on nähty taitona palkkatyön sijasta.

Toivanen (2011) tuo artikkelissaan esille myös sen miten opettajat tulkitsevat yrittäjämäisiä oppilaita. Tämän väitteen mukaan sisäinen yrittäjyys näyttäytyy ahkeruutena, vastuunottona ja vaivannäköinä ja kaikkia oppilaita ohjattaisiin tätä kohti. Harni (2022, s. 57) puolestaan esittää joustavuuden ja yleisen toimintakyvyn linkittyvän erityisesti nuorten työllistettävyyteen. Hänen mukaansa jokaisella tulisi olla vastuu omasta urastaan. Tämän lisäksi hän väittää työllistettävyyden ominaisuuden ja yrittäjyyskasvatuksen liittyvän voimakkaasti toisiinsa. Ikonen (2006) kiteyttää yrittäjyyskasvatuksen tehtäväksi kehittää väestön ekonomista yritteliäisyyttä, joka sisältää yrittäjäksi ryhtymisen, taloudellisten päätösten tekemiseen tarvittavat taidot. Tämän lisäksi hän korostaa yrittäjyyskasvatuksen olevan tärkeä osa ihmisten kasvattamista kansalaisiksi.

3 YRITTÄJYYSKASVATUKSEN TOTEUTTAMINEN

Yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta yrittäjyydellä on merkittävä tehtävä. Nuorten tulevaisuusraportin (2022) mukaan nuoret haluaisivat ymmärtää taloutta paremmin ja merkittäväksi tiedonlähteeksi he mainitsevat koulun. Raportin mukaan asenteet kulutukseen ja talouteen kehittyvät varhain, joten tarve tasavertaiseen ja saavutettavaan talousopetukseen on merkittävä. Koulun rooli yrittäjyyskasvatuksessa on noussut yhteiskunnallisesti merkittäväksi ja näin ollen se on sisällytetty opetussuunnitelmaan.

3.1 Yrittäjyyskasvatus opetussuunnitelmassa

Opetusministeriö (Opetusministeriö, 2009) on todennut julkaisussaan, että yrittäjyyttä on suomessa alettu viedä eteenpäin jo 1950 - ja -60 luvuilla. Ristimäki (2007) esittää, että yrittäjyyden lisääminen koulutukseen ei ole uusi asia, koska jo vuonna 1987 se oli mukana ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä. Opetusministeriön (2009) julkaisun mukaan 1990-luvun alun laman aikana vaikea työllisyystilanne loi keskustelun koulujen merkityksestä nuorten kouluttajana kohti itsensä työllistämistä ainakin jossakin elämänvaiheessa. Ristimäki (2007) on myös nostanut esille sen, että vuonna 1992 alkoi vireä keskustelu koululaitoksen tehtävästä yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä. Tämän lisäksi hän toteaa, että vuonna 1994 otettiin formaalisti kantaa yleissivistävän koulutuksen osalta yrittäjyyskasvatukseen ja opetushallitus kirjasikin yrittäjyyskasvatuksen yhdeksi opettamisen teemaksi peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin.

Vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa perusopetuksen tehtäväksi mainitaan, että oppilaita tulee ohjata kohti osallistuvaa kansalaisuutta. Tämän lisäksi 8-9-luokilla luodaan valmiuksia yhteiskunnassa ja työelämässä toimimiseen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004, s. 40) yrittäjyys on mainittu yhtenä seitsemästä aihekokonaisuudesta, jonka nimi on *osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys*. Sen tavoite on lisätä oppilaan taitoa toimia

yhteiskunnassa ja luoda valmiuksia yrittäjämäisille toimintatavoille. Euroopan komissio (2003) on julkaissut oppaan vuonna 2003, jossa erityisesti yleissivistävän koulutuksen tehtäväksi on määritelty vahvistaa yrittäjältä vaadittavia ominaisuuksia kuten luovuutta, joustavuutta ja mielikuvitusta.

Uusimmassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2014) oppimiskäsityksen mukaan oppilas on aktiivinen toimija. Tämän lisäksi opetussuunnitelmassa (2014, s. 20) tuodaan laaja-alaisissa tavoitteissa esille kansalaisena toimiminen ja siihen liittyvien tietojen ja taitojen yli oppiainerajojen ylittävää opetusta. Tähän liittyen yksi seitsemästä laaja-alaisesta taidosta on työelämätaidot ja yrittäjyys L6. Keskeisenä tekijänä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014, s. 23) nostaa esille oppilaiden mahdollisuuden kartuttaa työelämätaitoja ja oppia yrittäjämäistä toimintatapaa sekä tutustua lähiympäristön elinkeinoelämän piirteisiin. Toisaalta opetussuunnitelma (2014, s. 24) korostaa toisten kanssa toimimisen ja yhdessä tekemisen tärkeyttä. Mielestämme näitä taitoja tarvitaan niin yrittäjänä toimivilta kuin työntekijöiltäkin nykyisessä työelämässä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) on useampia aineita, joissa viitataan yrittäjyyskasvatukseen. Esimerkiksi yhteiskuntaopin oppiaineessa 4–6 luokilla yhtenä tavoitteena työnteon ja yrittäjyyden merkityksen ymmärtäminen. Opetussuunnitelma (2014, s. 419) korostaa, että 7–9 luokilla yhteiskuntaopin tehtävä on tukea nuorten kasvamista *aktiivisiksi, vastuuntuntoisiksi ja yritteliäiksi kansalaisiksi*. Lisäksi ainakin käsitöiden yhteydessä on maininta tukea yritteliästä toimintaa. Näiden perusteella opetussuunnitelmassa yrittäjyyskasvatusta on nostettu opetukseen yhä enenevässä määrin ja onkin opettajan vastuulla toteuttaa näitä tavoitteita. Tähän voisi lisätä Kalmin ym. (2019) näkemyksen siitä, että vaikka julkisesta keskustelusta saakin käsityksen, ettei koulu valmistaisi oppilaita talousasioihin, niin valtakunnalliset opetussuunnitelmat kuitenkin huomioivat asian kaikilla asteilla alakoulusta lukioon. Kansainvälisesti on myös nostettu esiin kritiikkiä opetussuunnitelmia kohtaan. Fejes ym. (2019) ovat tutkimuksessaan esittäneet, että yrittäjyyskasvatus tuo opetussuunnitelmaan uuden käsitteen, mutta onko sillä antaa sisällöllisesti uusia näkökulmia.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017) on julkaissut koulutuksen yrittäjyyslinjaukset, joiden tavoitteena on tukea eri kouluasteiden yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden keinoja. Tässä julkaisussa tuodaan konkreettisesti esille mitä toimenpiteitä eri kouluasteilla voidaan toteuttaa sekä työkaluja näiden toteuttamisen tueksi.

3.2 Sidosryhmien merkitys yrittäjyyskasvatuksessa

Pohja lasten kasvamiselle yrittäjyyteen luodaan jo varhaiskasvatuksessa, jossa tavoitteet on asetettu lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden. Varhaiskasvatuksen henkilökunta on avainasemassa siinä, minkälaisen kuvan he antavat lapsille omista työtavoistaan ja sosiaalisesta vuorovaikutuksestaan, jonka pohjalta lapset kehittävät ensi näkemyksensä aikuisten työelämästä ja tällä on nähty olevan merkitystä lapsen koko elinkaarelle. (Rajala-Sillander & Pohjolainen, 1997)

Ristimäen (2004) mukaan yrittäjyyden ja yrittäjämäisen toiminnan kehittämisen näkökulmasta koulu nähdään merkittävässä roolissa, jossa nuorten yrittäjyyttä pyritään vahvistamaan yhteiskunnallisilla toimenpiteillä. Hän sanoo, että jos koulu tällä tavalla kohotetaan korokkeelle yrittäjyyskasvatuksen organisoinnina, niin vielä isommassa osassa ovat didaktiikka ja kasvatusta suorittavat opettajat. Tämän lisäksi hän toteaa, että opettajan valmius ja into valita yrittäjyyskasvatusta opetustyön osaksi on yhteydessä siihen suhtautumistapaan, joka opettajalla välittää yrittäjyyttä kohtaan. Peltosen (2014) mukaan yrittäjyyspedagogiikan käsite on kaiken perusta ja mikäli se ei ole täysin selvillä, niin yrittäjyyskasvatuksen toimeenpaneminen jää pintapuoliseksi. Opettajien yrittäjyys-suhtautumisen käsitteily nähdään olennaiseksi sen vuoksi, että opettajat voivat omalla tekemisellään ja esikuvallaan, sekä fenotyypillään, ymmärtäen ja ymmärtämättä, muuttaa tehokkaasti oppilaiden ja lasten ajatusten muodostumista (Ristimäki, 2004; Ruskovaara, 2007). Tämän lisäksi Ruskovaara (2007) esittää myös tiedon, jonka mukaan lapsuus- ja nuoruusiässä sisäistetyt käsitykset ovat pohja koko eliniälle.

Yrittäjyyskasvatuksen toiminnan aloittamisessa korostuu rehtoreiden kasvatusopillinen subventio ja mikäli rehtori ei ole aktiivinen tukija ja anna myöntymistä hankkeille, yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen on mahdotonta (Sommarström, 2022). Tämän lisäksi ristiriidat koko työyhteisössä haittaavat tai jopa estävät yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen. Habegger (2008) on puolestaan esittänyt, että rehtorin merkitys positiivisen koulukulttuurin kehittämisessä on tärkeää, jotta opettajat ja oppilaat omistautuisivat koulutyöhön. Hän korostaa myös, että rehtorin arvostus opettajia kohtaan näkyy siten, että opettajilta kysytään näkemyksiä ja annetaan mahdollisuuksia kokeilla uusia toimintatapoja.

Opettajille yhteistyön toteuttaminen on verrattain vierasta ja he eivät ole mukautuneet työtovereiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Tämä nähdään esteenä yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiselle, koska siinä opettajien on pystyttävä turvautumaan ja tukemaan toisiaan. (Sommarström, 2022.) Hänen mukaansa opettajat ovat hyvin tietoisia omasta asiantuntijuudestaan, ja tämä vaikeuttaa yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä, koska opettajien on muuntauduttava informaation mahdollistajiksi tuottajien sijaan. Haapaniemi ym. (2021) puolestaan esittävät, että opettajat kaipaavat yhteistyötä kollegoiden kanssa, koska sillä on voimia antava vaikutus. He toteavat myös tutkimuksessa nousseen esiin negatiivisia puolia, kuten sen, että jatkuva yhteistyö voi lisätä kuormitusta ja henkilökemiat eivät välttämättä kohtaa. Opetusministeriön (2009, s. 17) julkaisussa esitetään, että eri kouluasteilla yrittäjyyskasvatusta tulisi kehittää huomioiden yleiset sisällöt, tavoitteet ja oppiaineet. Tämän lisäksi yrittäjyyttä painotetaan eri tavoin riippuen siitä minkä ikäisistä oppilaista on kyse. Lisäksi julkaisussa painotetaan laajan verkoston rakentamista, johon koulun lisäksi kuuluu kerhotoiminta, työelämävierailut ja simulaatiot esimerkiksi yrityskylä. Tämän lisäksi mainitaan kodin ja koulun yhteistyö, nuorisotyö sekä järjestötoiminta.

Ristimäen (2004) mukaan arvot nähdään opettajan ja koulun toimintaa ohjaavina normeina. Arvot ohjaavat toimintaa, mihin työyhteisössä kiinnitetään huomiota ja mihin ei. Tässä suhteessa merkityksellistä opettajan työn kannalta on se, millaiset arvot vallitsevat työyhteisössä, jossa hänen pitäisi yrittäjyyskas-

vatusta opettaa. Korhonen ym. (2012) tuovatkin esille sen, että yrittäjyyskasvatuksesta tehtyjen tutkimusten ja kirjallisuuden mukaan opettajien yrittäjyyskasvatuskäsitykset ja koulujen toimintaa ohjaavat arvot nähdään esteinä niille tavoitteille, jotka yrittäjyyskasvatuksen toteutumiseksi on asetettu. Tätä näkemystä toisaalta tukee myös Kalmin ym. (2019) ajatus siitä, että esimerkiksi yhteiskuntaopin opettajat eivät välttämättä itse ole opiskelleet kurssiakaan taloustiedettä, jolloin opetuksen voidaan ajatella olevan pelkästään oppikirjoihin pohjautuvaa. He hieman kritisoivatkin sitä, että oppikirjoista puuttuu taloustietoon pohjautuva teoriaperusta, koska oppikirjojen kirjoittajista puuttuvat taloustieteilijät ja teoriaperustaa ei ole katsottu tarpeelliseksi tuoda oppikirjoihin.

3.3 Yrittäjämäinen oppimisympäristö

Perusopetuksen opetussuunnitelmaan (2014, s. 24) on kirjattu, että koulun tehtävä on opettaa lapsia toimimaan yksin ja yhdessä ryhmän kanssa sekä harjoitella vastavuoroisuutta. Tämän lisäksi mainitaan esimerkiksi sisukkuuden kehittyminen ja pettymisten sietokyvyn kasvaminen. Näitä taitoja tarvitaan elämän kaikissa vaiheissa ja onkin tärkeää miettiä, miten oppimisympäristö tukee näiden taitojen oppimista. Remes (2003) tuo esille, että Ranskassa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on ollut rakentaa avoimia ja joustavia oppimisympäristöjä. Mielestämme tätä kohti on myös Suomessa lähdetty etenemään inklusiivisen opetuksen myötä. Järvinen ym. (2015) korostavatkin, että pedagogisessa tutkimuksessa oppimisympäristöjen tutkimus on yksi keskeisiä kohteita. He esittävät myös, että oppimisympäristö on kokonaisuus, johon kuuluu fyysinen ympäristö, psykologiset tekijät ja sosiaaliset suhteet. Usmanin (2016) mukaan oppimisympäristö on keskeinen oppimista selittävä tekijä. Opetusministeriön (2009, s. 17) julkaisun mukaan yrittäjyyttä vahvistava oppimisympäristö tehostaa oppilaan aktiivisuutta, luo vuorovaikutustilanteita yrittäjien kanssa, opetus muodostuu ongelmanratkaisutaitojen ja vuorovaikutuksen kautta. Näin ollen opettajan toimenkuvaksi muodostuu olla tiedon jakaja, oppimisympäristön suunnittelija ja luokan ohjaaja.

Järvinen ym. (2015) ovat tutkimuksessaan todenneet, että opettajille oppimisympäristö on käytännössä koulun luoma fyysinen ympäristö ja vierailut koulun ulkopuolelle ovat vähäisiä. He väittävät myös, että tähän syynä on tiukat opetussuunnitelmat, ettei aikaa jää näille käynneille. He esittävät myös, että opettajien rakentamat oppimisympäristöt tukevat avaintaitoja ja näin olleen vievät eteenpäin yrittäjyyteen kasvamista, mutta oppilaiden mukaan ottaminen suunnitteluun on vähäistä. Heidän mukaansa suomalaisista kouluista puuttuu myös luovuutta ja pidemmälle tulevaisuuteen katsomista. Luokkahuoneen ulkopuoliset ympäristöt ovat tärkeitä oppimiselle, ja oppimista tapahtuu muuallakin kuin koulussa koko eliniän ajan (Kumpulainen ym., 2010). Koulun ulkopuolelle ei ole kuitenkaan välttämättä lähdettävä, koska Neergaard ym. (2020) näkevät digitaalisuuden antavan mahdollisuuden sille, että yrittäjyyskasvatusta voi toteuttaa myös koulussa. Heidän mukaansa elektroniikkalaitteet eivät ole pelkästään hyödyksi yhteiskunnan kehittymiselle, vaan ne ovat vielä tärkeämmässä roolissa opiskelijoiden identiteetin vahvistamiselle, sosiaalisen tietotaidon ja kapasiteetin kehittämiseksi. Ne myös edistävät tulevaisuudessa työllistymistä. Kalmi ja Rahko (2022) ovat tutkineet pelipohjaisia ohjelmia ja todenneet niiden lisänneen oppilaiden kiinnostusta taloustietämystä kohtaan sekä tekevän opiskelusta hauskem-
paa ja käytännöllisempää.

4 TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN

Toteutamme kirjallisuuskatsauksen tutkimalla valmiita tutkimuksia narratiivisen kirjallisuuskatsauksen mukaisesti. Keskeisimmät tutkimuksemme käsitteet ovat yrittäjyyskasvatus ja opetus. Tarkoituksenamme on kuvata tutkittavaa aihetta siitä koottujen tutkimuksien avulla, joka on narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tarkoitus (Salminen, 2011). Tässä luvussa esittelemme tutkimuskysymyksen ja lähestymistavan, jolla aineistoa lähestymme.

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimuksemme oli kirjallisuuskatsaus, jonka päämääränä oli saada ymmärrys siitä, millaista tutkimusta yrittäjyyskasvatuksesta oli tehty perusopetuksen opettajan näkökulmasta. Tutkimuksessamme keskityimme peruskoulun opettajan näkökulmaan. Kirjallisuuskatsauksemme tavoitteena oli aineiston pohjalta luoda kokonaiskuva tutkimusten tuloksista ja johtopäätöksistä. Tutkimuksemme tarkoituksena oli identifioida oppimisympäristöjä ja opetusmenetelmiä, yhteisöllisyyttä, opetussuunnitelman integrointia ja opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksia. Tutkimuksemme päämääränä oli selvittää, millaisia tutkimuksia oli tehty yrittäjyyskasvatuksen toteutumisesta peruskoulussa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Näiden pohjalta tutkimuskysymykseksi muodostui:

1. Mitä tutkimukset kertovat yrittäjyyskasvatuksesta perusopetuksen opettajan näkökulmasta?

4.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Aluksi kuvailemme kirjallisuuskatsauksen tarkoituksen. Salmisen (2011) mukaan perusteita tutkielmalle on monia. Hänen mukaansa merkityksellisimpänä päämääränä on vahvistaa jo tiedossa olevaa teoriaa sekä luoda myös uutta. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan myös tarkastella teoriaa. Kirjallisuuskatsauk-

nessa tutkitaan jo tehtyjä tutkimuksia ja niiden pohjalta alkuperäisten tutkimusten nykyinen ja tärkeä informaatio kiteytetään sekä tehdään päätelmät etukäteen aseteltuun tutkimuskysymykseen (Vilkkä, 2023).

Salmisen (2011) mukaan kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleiskatsaus vailla tarkkoja tai tiukkoja rajoituksia, jolloin puhutaan narratiivisesta kirjallisuuskatsauksesta, jota käytetään paljon mm. opetuksen alalla. Materiaalit ovat laajat ja niillä ei ole metodisia rajoituksia, jolloin se nähdään kevyimpänä muotona toteuttaa (Salminen 2011; Vilkkä 2023). Tämän lisäksi he sanovat, että kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on identifioida tutkittava ilmiö kattavasti ja järjestellä sen ominaispiirteitä. Ymmärrys onkin narratiivisen kirjallisuuskatsauksen lähtökohta (Vilkkä, 2023). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus perustuu tutkimuskysymykseen, joka saa aikaan selittävän kvalitatiivisen vastauksen valitun materiaalin pohjalta ja näin ollen sille onkin luonteenomaista materiaalilähtöisyys (Kangasniemi ym. 2013). Kangasniemen ym. (2013) mukaan tutkimuskysymyksen pitäisikin olla riittävän tarkka ja määritelty, jotta sitä voi analysoida tarkasti. Tutkimuskysymys voi olla myös väljä, jolloin se antaa mahdollisuuden analysoida ilmiötä useammasta näkökohdasta (Kangasniemi ym. 2013; Salminen 2011). Kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen liittyy myös kritiikkiä sen subjektiivisuuden ja sattumanvaraisuuden vuoksi (Kangasniemi ym. 2013; Vilkkä 2023). Menetelmästä löytyy myös vahvuuksia, joina on pidetty aineiston perusteltavuutta ja mahdollisuutta keskittyä analyysissä tarkoin määriteltyihin erityiskysymyksiin (Kangasniemi ym. 2013; Vilkkä 2023).

4.3 Aineiston keruu

Aineistomme on kerätty sähköisesti kesän 2023 aikana ja hyödynsimme JYKDOK, ERIC (ProQuest), ResearchGate ja google scholar tiedonhakujärjestelmiä, koska halusimme mahdollisimman kattavan aineiston niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Vilkkä (2023) on täsmentänyt, että rajauksilla on merkittävä rooli, koska ne vaikuttavat tutkimusten määrään. Rajasimme aineiston ajanjak-

son mukaan, koska halusimme aineistoomme mahdollisimman uusia tutkimuksia. Tutkimukset ajoittuivat vuosien 2011–2023 välillä tehtyihin tutkimuksiin siten, että ne vastaavat tutkimuskysymykseemme mahdollisimman hyvin. Tämän lisäksi kielialueena käytimme pääasiassa suomen- ja englanninkielisiä hakusanoja. Aineistoon valikoitui väitöskirja ja vertaisarvioituja tutkimuksia. Hakusanoina käytimme asiasanoja kuten yrittäjyyskasvatus, peruskoulu, opettaja, oppimisympäristö. Englanninkielisinä hakusanoina käytimme entrepre*, education, training, school, primery school, entrepreneurship education, teacher, teaching ja learning environment sekä edellä mainittujen sanojen yhdistelmiä. Kangasniemen ym. (2013) mukaan taulukointia voidaan käyttää materiaalin valinnan tukena. Heidän mukaansa taulukoinnin päämääränä on järjestää valittua materiaalia, tarkastella sen uskottavuutta ja identifioida *valittujen lähteiden tuottama sisällöllinen anti suhteessa tutkimuskysymyksiin*. Seuraavaksi esittelemme kirjallisuuskatsauksessa käyttämämme aineiston. Katsauksessa käytetyt tutkimukset on kirjattu taulukkoon 1.

Taulukko 1

Kirjallisuuskatsaukseen valikoituneet alkuperäistutkimukset

Kirjoittaja(t)	Nimi	Julkaisu- vuosi	Asiasanat
Elo, J.	The benefits and challenges of enterprise education: results from an action research project in the third grade in Finnish basic education	2015	Enterprise education, entrepreneurship education, primary school, action research.
Hietanen, L.	Entrepreneurial learning environments: supporting or hindering diverse learners?	2015	Learning environment, Finnish education system, Diverse learners, Entrepreneurial approach, Non-business education
Järvinen, M., Kesler, M. & Ruskovaara, E.	Teachers in basic and upper secondary education as users and creators of	2014	Entrepreneurship, entrepreneurship education, learning environment, basic and secondary education

	learnin environ-ments that promote entrepreneurship		teacher, entrepreneurial learning
Oikkonen, E., Ryt-kölä, T., Seikkula-Leino, J. Ikävalko, M. & Mattila, J.	Opettajien toteut-tama yrittäjyyskas-vatus ja reflektoin-nin merkitys.	2011	entrepreneurship educa-tion, teacher´s learning, teacher´s reflection,
Oksanen, L., Oikko-nen, E. & Pihkala, T.	Adopting Entrepre-neurship Education - Teachers´ Profes-sional Development	2022	Entrepreneurship educa-tion, teacher, professional development, basic educa-tion, secondary education
Peltonen, K.	Opettajien yrittä-jyysvalmiuksien ke-hittyminen ja siihen vaikuttavat tekijät.	2014	entrepreneurship educa-tion, entrepreneurial com-petences, entrepreneurial teaching, collaborative learning, explorative re-search
Ruskovaara, E. & Pihkala, T.	Teacher´s imple-menting entrepre-neurship education: Classroom practices	2013	Entrepreneurship educa-tion, enterprise education, teachers, basic and upper secondary education, teach-ing practices, entrepre-neurialism, secondary edu-cation
Ruskovaara, E. & Pihkala, T.	Entrepreneurship Education in Schools: Empirical Evidence on Teacher´s Role.	2015	Basic and upper secondary education, enterprice edu-cation, entrepreneurship education, teacher charac-teristics, teaching practices
Sommarström, K., Oikkonen, E. & Pih-kala, T.	Entrepreneurship education - Para-doxes in school company interac-tion.	2020	Entrepreneursip education, paradox, learning environ-ment, school-company in-teraction
Sommarström, K., Oikkonen, E. & Pih-kala, T.	The School and the Teacher Autonomy in the Implementing Process of entrepre-neurship Education Curricula.	2021	Entrepreneurship educa-tion, autonomy, teacher, school-company interaction

Kirjallisuuskatsauksen artikkelit

Elena Ruskovaara & Timo Pihkala. (2013a). Teacher's implementing entrepreneurship education: Classroom practices. Tutkimuksessa tutkittiin opettajien työssään käyttämiä yrittäjyyskasvatuksen käytäntöjä. Tutkimukseen osallistui 521 opettajaa.

Elena Ruskovaara & Timo Pihkala. (2015). Entrepreneurship Education in Schools: Empirical Evidence on Teacher's Role. Tutkimuksessa keskityttiin yrittäjyyskasvatuksen käytäntöihin ja erityisesti niiden yleisyyteen ja taustalla oleviin tekijöihin. Tutkimukseen osallistui 1359 opettajaa.

Elena Oikonen, Tiina Rytkölä, Jaana Seikkula-Leino, Markku Ikävalko & Johanna Mattila. (2011). Opettajien toteuttama yrittäjyyskasvatus ja reflektoinnin merkitys. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata opettajien roolia yrittäjyyskasvattajina ja tuoda esiin heidän näkökulmiensa yrittäjyyskasvatukseen. Tutkimukseen osallistui 29 opettajaa eri koulutusasteilta ja eri organisaatioista.

Janne Elo. (2016). The benefits and challenges of enterprise education: results from an action research project in the third grade in Finnish basic education. Tutkimuksessa selvitettiin hankkeen aikana ilmenneisiin etuihin ja haittoihin opettajan näkökulmasta. Tutkimukseen osallistui 3 luokanopettajaa ja rehtori Vaasan kaupungissa.

Kaarina Sommarström, Elena Oikonen & Timo Pihkala. (2021). The School and the Teacher Autonomy in the Implementing Process of entrepreneurship Education Curricula. Tutkimuksessa selvitettiin koulujen ja opettajien autonomian käyttämistä yrittäjyyskasvatuksessa. Tutkimuksessa oli 35 henkilöä.

Kaarina Sommarström, Elena Oikonen & Timo Pihkala. (2020b). Entrepreneurship education - paradoxes in school company interaction. Tutkimuksessa

selvitettiin ristiriitojen roolia yrittäjyyskasvatuksen omaksumisessa kouluissa. Tutkimukseen osallistui 35 henkilöä.

Katariina Peltonen. (2014). Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksien kehittyminen ja siihen vaikuttavat tekijät. Väitöskirjassa tutkittiin opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksien kehittymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus koostui neljästä artikkelista.

Lea Oksanen, Elena Oikkonen & Timo Pihkala. (2023). Adopting Entrepreneurship Education – Teachers’ Professional Development. Tässä tutkimuksessa tutkittiin opettajien ammatillista kehittymistä yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa. Tutkimukseen osallistui 309 opettajaa perus- ja toiselta asteelta.

Lenita Hietanen. (2015). Entrepreneurial learning environments: supporting or hindering diverse learners? Tässä tutkimuksessa tutkittiin perusopetuksen ja luokanopettajakoulutuksen musiikin tunteja, liittyykö niihin yrittäjyyskasvatusta.

Minna Riikka Järvinen, Merike Kesler & Elena Ruskovaara. (2015). Teachers in basic and upper secondary education as users and creators of learning environments that promote entrepreneurship. Tutkimuksessa tutkittiin, miten suomalaisessa perus- ja keskiasteen koulutuksessa toimivat opettajat hyödyntävät meta-kognitiivisten taitojen kehittymistä helpottavia ja opiskelijoiden yrittäjyyttä edistäviä opetustilanteita ja oppimisympäristöjä. Tutkimukseen osallistui 638 opettajaa perus- ja toiselta asteelta.

4.4 Aineiston analyysi

Tässä kirjallisuuskatsauksessa aineiston analyysi on toteutettu laadullisena aineistolähtöisenä kartoittavana sisällönanalyysinä. Laadullisessa katsauksessa on tarkoitus selvittää luonnollista toimintaa tai tapahtumaa ja oivaltaa kattavasti asian tarkoitus ja yhteys (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Hirsjärvi ym. (2015) esittävät myös, että laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus tunnistaa ja tuoda ilmi realiteetti, ei niinkään näyttää toteen nykyisiä väittämiä. Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 122) toteavat, että sisällönanalyysi pohjautuu tiedon lisääntymiseen luokittelemalla se lyhyeen ja ymmärrettävään muotoon. Alkuvaiheessa, kun luimme aineistoa läpi useampaan kertaan, esiin nousi paljon mielenkiintoisia näkökulmia ja tutkimussuuntia, jolloin huomasimme, että aineistoa täytyy rajata selkeästi. Tässä vaiheessa käytimme tutkimuskysymystämme aineiston rajaamiseen. Rajaamisen jälkeen tutkimuksemme aineistoon valikoitui tutkimuksia useilta eri tutkijoilta Suomesta, jota Tuomi & Sarajärvi (2018, s. 168) kutsuvat triangulaatioksi. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tuoda useita eri lähteitä yhteen, jolloin niistä saadaan mahdollisimman selkeä ja havainnollinen tutkimustulos.

Aineistolähtöinen induktiivinen analyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Valkonen ja Uotinen (2019) toivat luennossaan esille, että ensimmäisessä vaiheessa toteutetaan aineiston pelkistäminen eli aineistosta poistetaan tutkimuksen kannalta tarpeeton tieto. Tässä vaiheessa keräsimme aineistosta tutkimuskysymyksemme kannalta merkitykselliset alkuperäisilmaukset. Poistimme tutkimuksistamme kaiken epäolennaisen tiedon ja keskityimme tutkimuskysymyksemme kannalta merkityksellisiin näkökulmiin. Keräsimme taulukkoon vain tutkimuskysymyksemme kannalta oleellisen tiedon, joka helpotti aineiston jäsentelyä ja tutkimusten yhdistelemistä (Vilka, 2023, s. 87). Tämä vaihe on mielestämme tärkeä, jotta kaikki olennainen tieto saadaan poimittua talteen. Seuraavaksi muodostimme alkuperäisilmauksista pelkistettyjä ilmauksia. Tämän jälkeen ryhmittelimme aineiston taulukkoon merkityksellisten teemojen löytämisen helpottamiseksi ja muodostimme alakäsitteet. Alaluokat lisäsimme taulukkoon (taulukko 2). Taulukointi onkin erinomainen demonstroitikeino (Hirsjärvi ym. (2015); Tuomi & Sarajärvi (2018)).

Taulukko 2

Esimerkki pelkistettyjen ilmausten muodostumisesta alaluokiksi

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat
<p>”Jaettujen kokemusten myötä opettajien käsitykset omasta roolistaan yrittäjyyskasvattajina syvenevät ja heidän työnsä antaman arvostus kasvaa”</p> <p>”Viikoittaiset tapaamiset kollegoiden kanssa, jossa opettajat pohtivat opetustaan johtivat metareflektioon ja näkökulman muuttumiseen”</p> <p>”Rehtorien rooli tärkeä koulu-yritys-yhteistyössä”</p> <p>”Yrittäjyyskäytäntöjen omaksuminen riippuu opettajille tarjottavasta institutionaalisesta ja sosiaalisesta tuesta.”</p>	<p>Jaetut kokemukset syventävät opettajien arvostusta omaa työtään kohtaan.</p> <p>Kouluyritys-yhteistyössä rehtorit avainasemassa.</p> <p>Työkavereiden kanssa keskustelu muutti näkemyksiä.</p> <p>Yhteisön tuki merkityksellistä yrittäjyyskäytäntöjen ymmärtämisessä.</p>	<p>Kokemusten jakaminen</p> <p>Kollegoiden kannustus</p> <p>Yhteistoiminnan aloittaminen</p> <p>Tutustuminen liiketoimintaan</p>

Taulukko 3

Esimerkki analyysin tuloksesta

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
Kokemusten jakaminen	Työyhteisön tuki	Yhteisöllisyys
Kollegoiden kannustus	Verkostoituminen	
Yhteistoiminnan aloittaminen	Sidosryhmät	
Tutustuminen liiketoimintaan	Vuorovaikutus	

Tämän jälkeen siirryimme yhdistämään alaluokkia ja muodostamaan niistä yläluokkia. Yläluokista muodostimme vielä pääluokat (taulukko 3). Aihepiirit, jotka näin muodostuivat, olivat oppimisympäristön merkityksellisyys, yhteisöllisyys, integrointi ja yrittäjyyskasvatusvalmiudet. Näiden vaiheiden jälkeen pääsimme identifioimaan analyysit ja tulokset. Taulukot 2 ja 3 ovat kokonaisuudessaan tutkimuksemme liitteenä.

4.5 Eettiset ratkaisut

Hyvät tieteelliset tavat ja tutkimuksen tekemisen yleiset toimintaperiaatteet tulevat vastaan pohtiessamme kirjallisuuskatsauksemme eettisyyttä. Kirjallisuuskatsauksemme materiaalina olivat valmiit tieteelliset artikkelit ja väitöskirja, joita ei ole tehty tätä tutkimusta varten, vaan ne olivat julkisesti haettavissa internetistä. Toisin sanoen kirjallisuuskatsauksemme ei edellytä tutkimuslupia. Kirjallisuuskatsauksessamme olemme pyrkineet kuvaamaan aineiston keräämisen ja rajaimisen mahdollisimman tarkasti suhteessa tutkimuskysymykseemme. Vilkan (2023, s. 92) mukaisesti tarkoituksenamme on ollut noudattaa tarkkuutta, luotettavuutta, kurinalaisuutta ja läpinäkyvyyttä tutkimuksemme teon eri vaiheissa. Olemme kuvanneet kirjallisuuskatsauksemme toteutuksen ja käyttämämme tutkimusanalyysin ja tieteelliset lähteet hyvän tieteellisen menettelytavan mukaisesti (*Tutkimuseettinen neuvottelukunta*, 2023). Tärkeää oli myös huomioida toiset tutkijat autenttisesti ja rehellisesti, koska tutkittiin heidän tekemiään tutkimuksia sekä asianmukainen viittaaminen heidän julkaisuihinsa (Vilka, 2023, s. 99). Tieteellisellä varkaudella tarkoitetaan Hirsjärven ym. (2015) mukaan plagiointia eli luvaton toisen tiedon käyttämistä omanaan. Tämän lisäksi he ovat korostaneet lähdekriittisyyden merkitystä aineiston valinnassa ja tulkinnassa. Olemme pyrkineet toimimaan näitä eettisiä periaatteita noudattaen kirjallisuuskatsauksemme suunnittelussa, toteutuksessa ja tulosten raportoinnissa. Olemme myös tähdänneet aineiston analyysissamme siihen, että lukija pystyy tunnistamaan ja

erottamaan aineiston merkityksellisyyden ja näin ollen toistamaan käyttämämme sisältöanalyysin. On kuitenkin huomioitava, että tutkijoiden vaihtuessa tutkimustulos voi olla eriävä.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme tulokset, jotka ovat muodostuneet tutkimuskysymyksemme pohjalta. Tutkimuskysymykset ovat merkittävässä roolissa tuloksia selostettaessa ja tutkimuksen tulokset esitetäänkin yksinkertaisesti ja selvästi (Hirsjärvi ym. 2015, s. 262; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 181). Tutkimukseemme valikoitui kymmenen tutkimusta, joissa kaikissa oli hieman erilainen lähestymistapa yrittäjyyskasvatukseen. Tutkimuksista nousi erilaisia aihealueita, joita olivat mm. yrittäjyyskasvatuksen opetus ja sen kehittäminen, opettajien käyttämiä yrittäjyyskasvatusmenetelmiä kouluissa ja työssä, opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksien kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä, oppimisympäristöjen merkitys sekä opettajan ammatilliset valmiudet toimia yrittäjyyskasvattajana. Näiden lisäksi tutkimuksista tuli esiin koko työyhteisön ja esihenkilöiden tuen merkitys kuin myös ristiriidat, jotka haittaavat ja jopa estävät yrittäjyyskasvatusta. Seuraavissa alaluvuissa avaamme analyysistä saamamme tulokset eriteltyinä tutkimuskysymyksen kannalta olennaisten teemojen kautta.

5.1 Oppimisympäristöjen merkityksellisyys ja opettajien opetusmenetelmät oppimisen tukena

Oppimisympäristöjen merkitys yrittäjyyskasvatuksessa nousi esille osassa tutkimuksista. Järvinen (2014) oli jakanut oppimisympäristöt aktiivisuus pohjaiseen, innostavaan, yhteistoiminnalliseen ja luovuutta edistävään ympäristöön. Tutki-

muksen mukaan opettajat toteuttivat oppimisympäristöjä sen mukaan, mikä heidän oma kuvansa omista taidoista oli. Hietasen (2015) tutkimus korosti opettajan roolia oppimisympäristöjen luomisessa sekä huomautti, että opettajan on huolehdittava fyysisestä, psykologisesta ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Oppimisympäristöjen moraalinen puoli tuli esille esimerkiksi opettajan tuntemuksena ja kokemuksena, pystyvätkö he tarjoamaan kaikille oppilaille riittävästi tukea tai yhtäläiset mahdollisuudet toimintaan.

Opettajat toteuttivat yrittäjyyskasvatusta hyvinkin erilaisista lähtökohdista. Siihen millaisia menetelmiä he käyttivät, olivat hyvin laaja-alaiset. Ruskovaara & Pihkalan (2015) ja Ruskovaara & Pihkalan (2013) tutkimuksissa opettajat käyttivät useimmiten keskustelua mm. talousuutisista, erilaisista taloudellisten toimenpiteiden vaikutuksista ja opetukseen liittyvästä yrittäjyydestä. Tutkimusten mukaan tämä menetelmä oli opettajille helppo, matalankynnyksen tapa liittää opetukseen. Tutkimuksista kävi myös ilmi, että yrittäjien tarinoita käytettiin melko useasti. Oksasen ym. (2023) tutkimuksessa yrittäjien tarinat olivat myös eniten käytössä opetuksessa kuten myös liikeideatehtävät. Ruskovaara & Pihkala (2015) ja Ruskovaara & Pihkala (2013) tutkimuksissa nousi myös esille erilaisten yrittäjyyteen liittyvien laskelmien, tekstien, haastatteluiden ja esitysten tekeminen ja nämä tavat olivatkin vakiintuneet erityisesti yläkoulun opettajien keskuudessa.

Mielenkiintoinen havainto oli, että Ruskovaara & Pihkalan (2013); Ruskovaara & Pihkalan (2015) tutkimuksissa erilaiset oppimispelit eivät ole yleisesti opettajien käytössä. Samankaltaisia tuloksia tuli esille myös erilaisiin yrittäjyyteen liittyvien kilpailujen järjestämiseen tai niihin osallistumiseen, jotka nekään eivät olleet kovin yleisiä opetusmenetelmiä. Ruskovaara & Pihkala (2013); Ruskovaara & Pihkala (2015) tutkimuksissa yritysvierailuja ei järjestetty kovin usein ja vielä harvemmin yrittäjiä pyydettiin kouluvierailulle. Tämä on tutkijoiden mukaan hämmästyttävää, koska heidän mukaansa yrittäjien kutsuminen koululle ei vaatisi opettajilta isoja ponnisteluja. Tutkimuksista kävi myös ilmi, että kouluvierailujen vähäisyyteen syynä voisi olla opettajien halu oppimisympäristöjen laajentamiseen koulun ulkopuolelle. Järvisen (2014) tutkimuksessa ilmeni, että

yritysvierailuja toteutettiin 1–2 kertaa lukukauden aikana. Saman tuloksen olivat saaneet myös Oikkonen ym. (2011), joiden tutkimuksessa yritysvierailut korostuivat. Sommarström ym. (2021) olivat puolestaan löytäneet opettajien kokemuksista tuloksia, jotka estävät yhteistyön yritysten kanssa. Tällaisia esteitä oli liian vähän aikaa, koulun varojen puute tai opetussuunnitelman epätarkkuus. Tämän Sommarström ym. (2021) kertoivat johtuneen opettajien käyttämästä autonomiasta ja näin ollen, he olivat jättäneet tarkoituksellisesti yrittäjyyskasvatuksen pois opetuksestaan.

Oikkosen ym. (2011); Ruskovaaran & Pihkalan (2013); Ruskovaaran & Pihkalan (2015) ja Oksasen ym. (2023) tutkimuksissa erilaiset yrittäjyyteen liittyvät projektit korostuivat. Opettajat olivat toteuttaneet projekteja myyntipisteinä, joissa oppilailla oli mahdollisuus pyörittää pienimuotoista yritystoimintaa (Ruskovaara & Pihkala, 2013; Ruskovaara & Pihkala, 2015 ja Oksanen ym., 2023). Oikkosen ym. (2011) tutkimuksessa projekteja oli toteutettu juhlien yhteydessä silloin tällöin alakoulun puolella ja yläkoulussa yrittäjyyskursseina, jolloin osalliseksi pääsi vain oppilaat, jotka olivat kyseisen kurssin valinnaisena valinneet. Elon (2015) tutkimuksessa toteutettiin poikkiopetuksena projekti, josta esiin nousi oppiaineiden yhdistäminen ja oppilaiden vahva osallisuus projektin joka vaiheessa. Tuloksien mukaan opetus toteutui enemmän luokkahuoneen ulkopuolella. Luokkahuoneen ulkopuolisesta opetuksesta saatiin merkittäviä tuloksia oppilaiden motivaation ja aktiivisuuden lisääntymisessä. Sommarströmin (2020) tutkimuksessa opetuksen luokkahuoneen ulkopuolelle vienti koettiin erittäin positiivisesti. Tutkimuksessa yhden opettajan kommentti oli seuraavanlainen: *"Voidaan sanoa, että me kaikki olemme voittajia, kun tulemme ulos neljästä seinästä. Se tuo vaihtelua arkeen, erilaisia työskentelytapoja ja ennen kaikkea saamme taukoa päivittäisiin rutiineihimme näillä tapaamisilla". Vierailuista on saatu myönteistä palautetta. (Haastateltava 14, opettaja)".* Hietasen tutkimuksessa opettajan siirtyminen taustalle ja tilan antaminen oppilaille lisäsi vertaisoppisen mahdollisuuksia merkittävästi. Elo (2015) ja Sommarström (2020) korostivat myös opettajan roolia, joka oli merkityksellinen tukijana, ohjaajana ja mentorina. Tällöin oppilaille pystyttiin antamaan enemmän mahdollisuuksia valintoihin ja päätöksentekoon.

5.2 Yhteisöllisyyden merkitys yrittäjyyskasvatuksessa

Useista tutkimuksista kävi ilmi, että monipuolinen yhteistyö on avainasemassa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa. Yhteistyöllä tarkoitetaan tässä kohtaa institutionaalista ja sosiaalista tukea, rehtoreiden roolia, kollegoiden tukea ja yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä.

Opettajien ja rehtoreiden rooli yrittäjyyskasvatuksen toteuttajina ja mahdollistajina nousi esiin tutkimuksista. Sommarströmin (2020) tutkimus osoitti, että opettajat kokivat epäloogisuutta ja hämmennystä yhteistyössään yritysten kanssa, koska opettajat eivät olleet tietoisia työyhteisön roolituksista. Rehtoreiden taitamattomuus ja vastahakoisuus ohjata yrittäjyyskasvatusta nousi tutkimuksista esille ja sen taas nähtiin rajoittavan opettajien kehittymistä yrittäjyyskasvattajina, vaikka henkilökunnalla olisikin halua tähän. Toisaalta myös opettajien odotukset, väärät tulkinnat ja opettajien omat henkilökohtaiset kriteerit hidastivat yrittäjyyskasvatuksen toteutumista. Tutkimuksessa yksi merkittävä riskitiriita opettajilla oli siitä, että heillä ei ollut tietämystä kenelle yhteisössä kuuluu yhteistyön aloittaminen yritysten kanssa esimerkiksi kutsumalla yritysjohtajia vierailulle (Sommarström, 2020).

Sommarströmin ym. (2021) tutkimuksesta kävi ilmi, että opettajat voidaan jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, miten he toteuttivat yrittäjyyskasvatusta omassa koulussaan. Ensimmäisen ryhmän rehtoreiden kouluissa oli yrittäjyyskasvatusta valinnaisaineena ja nämä luokat tekivät yhteistyötä yritysten kanssa ja rehtori tavoitteli opetussuunnitelman tavoitteiden ylittämistä. Opettajat olivat hyvin innostuneita ja lähtivät rohkeasti toteuttamaan yrittäjyyskasvatusta. Toisen ryhmän opettajat noudattivat opetussuunnitelmaa toteuttamalla joitakin vierailuja tai projekteja. Kolmannessa ryhmässä taas ei toteutettu yrittäjyyskasvatusta, joka viittasi autonomian käyttöön.

Sommarströmin (2021) tutkimuksen mukaan kouluyritys-yhteistyön muutoksen aikaansaamisessa korostui rehtorin toimenkuva, koska jos koulu pyrki käyttämään kollektiivista opetusstrategiaa, rehtorin tehtävänä oli toimia suunnitelman esittelijänä ja neuvottelijana. Näin ollen yritys-yhteistyön toteuttamisessa koulun autonomian kautta koko koulu voisi yhdistää yrittäjyyskasvatuksen opetusmenetelmiinsä. Ruskovaara & Pihkalan (2015) tutkimus nosti esille keskeyttömän kouluyritys-yhteistyön kasvavan merkityksen. Myös Ruskovaara & Pihkalan (2015) tutkimuksesta nousi esille yritysten ja koulujen välisen yhteistyön tarve. Heidän mukaansa opettajia pitäisikin rohkaista kehittämään yritys-yhteistyötä syvemmin ja tarve olisi myös systemaattiselle verkostoitumiselle. Tutkimuksen mukaan ratkaisevaa näyttäisi siis olevan opettajien yrittäjyyskasvatuskäytäntöjen vahvistaminen.

Tämän lisäksi tutkimuksista nousi esiin opettajien sosiaalisen yhteistyön merkitys (Elo, 2015; Hietanen, 2015). Peltonen (2014); Ruskovaara & Pihkala (2015); Sommarström ym. (2021) nostivat tutkimuksissaan esille opettajien välisen yhteistyön merkityksen. Peltosen (2014) mukaan se muodostaisi perustan opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksien kasvamiselle, kun taas Ruskovaaran & Pihkalan (2015) tutkimuksesta ilmeni, että opettajien yhteistyö antaisi monenlaisia mahdollisuuksia suunnitella opetusta uudennlaisilla menetelmillä ja samalla se uudistaisi koulun toimintakulttuuria. Peltosen (2014) tutkimuksen mukaan yhteisten kokemusten jakaminen lisäsi opettajien arvostusta omaa työtään kohtaan ja samalla se myös vahvisti opettajien ymmärrystä omasta toimenkuvastaan yrittäjyyskasvattajina. Tutkimuksen tuloksista nousi myös esille turvallisen oppimisyhteisön merkitys, jossa yhteenkuuluvuuden tunne ja mahdollisuus avoimeen, luottamukselliseen vuorovaikutukseen vahvisti motivaatiota ammatilliselle kasvulle. Peltosen (2014) tutkimuksesta nousi esille tiimin positiivisen ilmapiirin ja tuen merkitys, jotka nostivat opettajien uskoa omiin kykyihinsä ja edistivät parempia suorituksia ja saavutuksia.

Elon (2015) tutkimuksessa opettajat nostivat suurimmaksi eduksi sen, että he saivat työtovereiden kanssa järjestettyjen viikoittaisten palaverien aikana pohtia ja keskustella yrittäjyyskasvatuksen projektista. Tämä edesauttoi sitä, että

opettajat pystyivät yhdessä käymään vuoropuhelua ja saamaan muutosta aikaan omien työtapojen reflektoinnin kautta. Tämän tavan todettiin vähentävän haasteita siirtää yrittäjyyskasvatuksen käsitteelliset periaatteet ja tavoitteet opetustoiminnaksi. Sommarströmin ym. (2021) tutkimuksesta ilmeni opettajien yhteistyö yhteisen kiinnostuksen kautta yrittäjyyskasvatusta kohtaan ja yhteistyöllä myös erilaiset vierailut toteutuivat helposti. ”*Sinun on todella oltava itse aktiivinen. En usko, että mitään tai edes murto-osaa tästä tehtäisiin, jos olisit yksin. Tarvitaan ehdottomasti vähintään kaksi opettajaa. (Haastateltava 26, opettaja)*”. Peltosen (2014) tutkimus korosti sitä, että yrittäjyyskasvatusvalmiuksien pohjan rakensivat työtovereiden kanssa tehtävä yhteistyö ja heidän antama tuki, jotka vahvistivat myös opettajien minäpystyvyyssuskomuksien edistymistä.

5.3 Opetussuunnitelman integrointi yrittäjyyskasvatukseen

Yrittäjyyskasvatus on ollut perusopetuksen opetussuunnitelmassa jo verrattain pitkään ja sen tulisikin ohjata opettajien työtä. Useista tutkimuksista nousi esille opetussuunnitelma negatiivisessa mielessä ja sitä kritisoitiin liian seikkaperäisenä yrittäjyyskasvatuksen osalta, koska sitä ei ole kytketty oppiaineisiin.

Elon (2015) tutkimuksesta kävi ilmi, että opettajat kaipasivat korjauksia jo opetussuunnitelmapolitiikkaan, jolla ilmaistiin halu pienemmille oppiainemäärille sekä lisää väljyyttä uusien työmenetelmien toteuttamiselle, koska esimerkiksi projektit ja oppilaiden ottaminen mukaan suunnitteluun vievät enemmän aikaa. Myös Järvisen (2015) tutkimuksessa oli samansuuntainen tulos, että projektit ja koulun ulkopuolella toteutettavat vierailut olivat vähäisiä juuri opetus- ja toimintasuunnitelmien tiukkuuden takia. Aika-resurssi nousikin esiin useissa opettajien kommentissa ja sen koettiin olevan este toteuttaa yrittäjyyskasvatusta.

Oikkosen ym. (2011) tutkimuksessa oli havaittavissa, että jo opetusstrategioiden ja opetussuunnitelman tuntemisessa oli puutteita. Tämän lisäksi tuloksista tuli esiin, että useat opettajat eivät osanneet huomioida opetussuunnitelman ja

yrittäjyyskasvatuksen yhteyttä. Opetussuunnitelman antamat tavoitteet yhdistettyinä arviointiin ja niiden ymmärrys on keskeistä opettajan työssä. Oikkosen ym. (2011) tutkimus osoitti, että arvioinnin yhteys yrittäjyyskasvatukseen oli epäselvää ja opettajien oli hankalaa osoittaa saavutettuja tuloksia tai nivoa tulokset tavoitteisiin. Sommarström ym. (2021) tutkimuksesta ilmeni, että opettajien opetussuunnitelman noudattaminen on hyvin vaihtelevaa. Osa noudatti ja toteutti yrittäjyyskasvatusta, kun taas osa käytti autonomiaansa ja tulkitsivat opetussuunnitelman vain suosituksiksi eli opettajat voisivat valikoida toteuttavatko he yrittäjyyskasvatusta opetuksessaan. Tästä tutkimuksesta kävi myös ilmi, että osa opettajista piti opetussuunnitelman tekstejä epäselvinä ja liian pitkinä.

5.4 Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiudet

Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiudet nousivat useammassa tutkimuksessa esiin. Yrittäjyyskasvatuksen tarkoitus voi vaihdella ja siitä syystä sen määrittäminen voi olla monimutkaista ja sen vuoksi opettajilla ei ollut siitä selvää ymmärrystä. Yrittäjyyskasvatusvalmiuksilla tarkoitetaan positiivista asennetta yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta kohtaan sekä kompetenssia käsittää yrittäjyys kattavana työ- ja elämänorientaationa. Näiden lisäksi opettajien koulutustarve nousi myös esille.

Peltosen (2014) tutkimuksessa nostettiin esille opettajien kasvatustietoisuuden tärkeys osana yrittäjyyskasvatusta. Peltosen (2014) tutkimuksen mukaan yrittäjyyskasvatuksella oli selkeät päämäärät ja tavoitteet, jotka voivat olla sidoksissa tiettyihin arvoihin. Tutkimuksesta ilmeni, että yrittäjyysvalmiudet ymmärretään nykyään laajemmin ja niitä pidetään avaintaitoina monissa eri toiminta-alueissa, jolloin kyse on yrittäjyyskasvatuksen pyrkimyksestä edistää yrittäjämäisen ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistavan omaksumista kaiken toiminnan perustaksi. Oikkosen (2011) tekemän tutkimuksen mukaan opettajien tavoitteet näyttäytyivät hyvin rajatuilta, melko sekavilta ja hajanaisilta, jolloin opetusvalmiudet näyttäytyivät epämääräisinä tavoitteista irrallaan. Peltosen (2014); Rus-

kovaara & Pihkalan (2013) tutkimuksien mukaan yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä merkityksellistä olivat opettajien itsensä antamat arvot yrittäjyyskasvatukselle ja se, millaisina he itse näkivät ja kokivat oman tehtävänsä yrittäjyyskasvattajina. Sekä Oikkosen (2011); että Peltosen (2014) tutkimuksien mukaan opettajien oli hankala nähdä omaa tehtäväänsä yrittäjyyskasvattajina rajoittuneen yrittäjyyskasvatuskäsityksen vuoksi.

Peltosen (2014) tutkimuksesta ilmeni, että yrittäjyyskasvatusvalmiudet olivat opettajilla olemassa, ja ne joko tulivat käyttöön tai eivät tulleet sen mukaan, miten tärkeänä opettajat pitivät omaa työtään yrittäjyyskasvattajina ja millaista osaamista he siinä kokivat tarvitsevansa. Oikkosen (2011) ja Peltosen (2014) tutkimuksien mukaan osaamista edesauttaisi aktiivinen oman työn peilaaminen, jossa Peltosen (2014) mukaan pitäisi päästä riittävän syvälle, kun taas Oikkosen (2011) mukaan sille ei ollut opettajilla edellytyksiä. Toisaalta Elon (2015) tutkimus osoitti, että opettajat kokivat ammatillisen ja pedagogisen kehittymisen tarvitsevan lisää aikaa ja resursseja. Oikkonen (2011); Ruskovaara & Pihkala (2013); Peltonen (2014); Ruskovaara & Pihkala (2015) nostivatkin tutkimuksissaan esille opettajien täydennys- ja lisäkoulutustarpeen, jolla nähtiin olevan merkittävä rooli yrittäjyyskasvatustaitojen edistämisenä. Ruskovaara & Pihkalan (2013) tutkimus osoitti myös, että kohdennettu yrittäjyyskasvatuskoulutus lisäisi tehokkaasti opettajien yrittäjyyskasvatusmahdollisuuksia ja -taitoja.

6 POHDINTA

Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli tarkastella yrittäjyyskasvatuksen toteutumista peruskoulussa opettajan näkökulmasta. Keskityimme erityisesti siihen, millaisia tuloksia oli saatu yrittäjyyskasvatuksen toteutumisesta. Edellisessä luvussa esittelimme analyysin tulokset ja näiden perusteella voikin todeta, että yrittäjyyskasvatus on käsitteenä laaja ja opettajien käsitykset, tuntemukset ja toteutustavat vaihtelivat hyvin paljon. Yrittäjyyskasvatuksella voidaan kuitenkin vahvistaa oppilaiden avaintaitoja, joten on perusteltua, että se on osa opetussuunnitelmaa. Seuraavaksi pohdimme saamiamme analyysin tuloksia verraten niitä teoriaan ja tutkimuskysymykseen.

Tutkimusten mukaan yrittäjyyskasvatusta toteutettiin, mutta opettajien toteutustavat olivat pirstaleiset ja jäsentymättömät. Tätä tukee Harnin (2015) toteamus siitä, että opettajien ymmärrys yrittäjyyskasvatuksen tavoitteissa, sisällöissä ja toimintatavoissa on rajoittunut, jonka vuoksi on kehitetty yrittäjyyskasvatuksen mittaristo, jolla opettajat voivat tarkastella ja mitata yrittäjyyskasvatuksen toteutumista kouluissa. Yritysvierailut olisivat mielestämme helppoja toteuttaa, mutta tutkimuksemme mukaan tätä menetelmää käytettiin melko vähän. Tätä tukee Sommarströmin (2022) näkemys siitä, että opettajat kokivat epävarmuutta siitä, mitä heiltä odotetaan yrittäjyyskasvatuksen toteutuksessa yritysten kanssa. Näkisimme yritysvierailut tärkeäksi vierailukohteeksi, koska sieltä oppilaat saisivat tietoa yrittäjyydestä ja näkisivät erilaista yritystoimintaa. Yrittäjät ottavat koulu- luokkia mielellään vastaan ja mielestämme yritysvierailujen järjestäminen ei vaatisi opettajalta isoja ponnisteluja.

Teknologian hyödyntäminen ei noussut tutkimuksestamme esille, mikä oli yllättävää. Ajattelimme tämän johtuvan ainakin osittain siitä, että kouluissa ei vielä ollut tabletit oppilaiden käytössä. Älylaitteet eivät välttämättä ole kaikkien saatavilla tänäkään päivänä ja meidän näkemyksemme mukaan teknologiaa tulisikin hyödyntää enemmän yrittäjyyskasvatuksessakin. Teknologian vähäinen

käyttö voi osittain johtua opettajien heikoista tieto- ja viestintäteknologiavälineiden käyttötaidoista.

Tutkimustulosten mukaan opettajan luomalla oppimisympäristöllä oli merkittävä rooli yrittäjyyskasvatuksessa ja toisaalta sitä toteutettiin hyvin monella tavalla. Oppimisympäristöihin voidaan lukea koulun fyysiset tilat, virtuaaliset oppimisympäristöt kuten myös koulun ulkopuoliset ympäristöt. Oppimisympäristöt olivat merkittävässä roolissa yrittäjyyskasvatuksen toteutuksessa ja niiden pitäisi olla oppilaita aktivoivia, innostavia ja luovuutta lisääviä. Tätä tukee Lindahl Thomassenin ym. (2019) näkemykset siitä, että oppimisympäristöt eivät ole rajoittuneet luokkahuoneisiin. Neergaardin ym. (2020) näkemykset puolestaan tukivat luokkahuoneopiskelua digitaalisuuden mahdollistamana. Samansuuntaisia tuloksia oli myös Järvisen ym. (2015) esittelemässä tutkimuksessa, jossa oli selvitetty, miten opettajat käyttivät erilaisia oppimisympäristöjä. Heidän mukaansa opettajien kehittämät tavat ja oppimisympäristöt lisäsivät ydintaitoja ja auttoivat omaksumaan yrittäjyyteen liittyviä taitoja. Tutkimuksemme mukaan opettajat kuitenkin toteuttivat oppimisympäristöjä omien yrittäjyyskasvatustaitojensa mukaisesti. Tuloksiamme perustella voi päätellä, että oppimisympäristöillä on merkitystä, mutta se ei tarkoita sitä, että pitäisi aina lähteä kouluympäristöstä pois. Opettajan ja koko työyhteisön oma innovatiivisuus mahdollistaisi monipuoliset oppimisympäristöjen käytön koulussa.

Yrittäjyyskasvatuksessa yhteisöllisyys korostui ja se oli merkittävä osa yrittäjyyskasvatusta. Rehtorin osallisuus nousi tutkimuksista esille ja hänen pitäisi olla yrittäjyyskasvatuksen mahdollistaja omalla toiminnallaan. Tutkimuksemme tulosten perusteella rehtoreiden kyvyttömyys ja haluttomuus mentoroida opettajia esti yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista. Opettajat myös itse omilla käsityksillään ja virheellisillä näkemyksillään jarruttivat yrittäjyyskasvatuksen toimeenpanemista. Tätä tukee Sommarström (2022) toteamus siitä, että opettajat eivät kokeneet omaavansa riittäviä taitoja ja tietoja yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa ja siitä syystä he kokivat yritysyhteistyön aloittamisen epämukavaksi. Mielestämme tarvitaankin vahvempaa johtajuutta ja rehtoreiden asennemuutosta, jotta yhteistyö saadaan toimivaksi.

Edellä mainittujen lisäksi huomattava eroavaisuus opettajilla oli siitä, kenen vastuulla yritys yhteistyön käynnistäminen työyhteisössä oli. Tutkimustulostemme mukaan yritys yhteistyö oli tärkeintä ja sille nähtiin nousevaa tarvetta. Samansuuntaisen tuloksen olivat saaneet myös Lindahl Thomassen ym. (2019), joiden mukaan yhteistyökumppanit ovat tärkeimpiä yhteistyötahoja. Opettajia tulisikin kannustaa syvempään yritys yhteistyön edistämiseen ja järjestelmälliseen yhteydenpitoon.

Yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa merkittävä rooli oli myös kollegoiden tuella ja opettajien keskinäisellä yhteistyöllä nähtiin olevan vaikutusta koulun toimintatapojen uudistamisessa. Tämän lisäksi myönteinen tunnelma ja kollegiaalinen subventio kohottivat opettajien luottamusta omiin taitoihin ja auttoivat korkeampiin tuloksiin. Sommarström (2022) ja Haapaniemi ym. (2021) olivat saaneet samansuuntaisia tuloksia omissa tutkimuksissaan. Myös opettajien tavat toteuttaa yrittäjyyskasvatusta nousivat tutkimuksestamme esille ja toteutustavat jakautuivat siten, että osa toteutti yrittäjyyskasvatusta opetussuunnitelman tavoitteita ylittäen, osa seurasi opetussuunnitelmaa järjestämällä muutamia hankkeita ja osa ei toteuttanut yrittäjyyskasvatusta lainkaan opettajan vapautta hyödyntäen.

Opetussuunnitelma on opettajalle tärkeä työväline, joka ohjaa työn suunnittelua ja toteuttamistakin. Opetussuunnitelma nousi useissa tutkimuksissa esille epäselvänä ja vaikeasti hallittavana asiana sekä sitä pidettiin liian tiukat raamit antavana työkaluna. Tämän lisäksi opetussuunnitelmassa koettiin olevan liian paljon sisältöä, jolloin aikaa jäi liian vähän toteuttaa esimerkiksi laajempia kokonaisuuksia. Yrittäjyyskasvatus on ollut opetussuunnitelmassa mukana jo pidemmän aikaa, mutta sen yhteys opettamiseen ei ollut opettajille selkeää. Fejes ym. (2019) tutkimuksen tulokset tukivat tätä näkemystä, jonka mukaan yrittäjyyskasvatuksen vähäinen historiallinen tausta on vähäistä. Heidän mukaansa opettajat eivät tiedosta yrittäjyyskasvatuksen oikeellisuutta, mikäli yrittäjyyttä ei ole määritelty riittävän selvästi, jotta se olisi tunnistettavissa omana osa-alueena. Tätä näkemystä tuki Lindahl Thomassenin ym. (2019) toteamus siitä, että opetus-

suunnitelmat eivät ole riittävän selkeitä. Näistä voi päätellä, että opetussuunnitelma vaatisi tarkennuksia käsitteiden määrittelyyn ja opetukseen yhdistämiseen, mutta toisaalta voi pohtia onko opetussuunnitelman tuntemus riittävän hyvällä tasolla, mikäli sen noudattaminen koetaan vaikeaksi.

Tutkimuksestamme nousi esiin myös se, että opetussuunnitelman mukaan toimiminen oli vaihtelevaa ja opettajat käyttivät tässä myös omaa autonomiaansa valitessaan opetussuunnitelman sisältöjä opetukseensa. Yrittäjyyskasvatukseen liittyy tutkimusten mukaan paljon ristiriitoja ja näiden takia yrittäjyyskasvatuksen juurtuminen osaksi opetusta on hidasta. Sommarströmin (2020) ja Fejesin ym. (2019) tutkimuksista ilmeni samansuuntaisia tuloksia, että yrittäjyyskasvatusta ei ole kiinnitetty koululaitokseen, vaan se on lisätty opetussuunnitelmaan ilman tarkempaa yhteyttä. Fejes ym. (2020) mukaan yrittäjyyskasvatukseen liitettyjä taitoja, kuten ongelmanratkaisu tai vastuullisuus olivat olleet keskeisessä asemassa jo aiemmissakin opetussuunnitelmissa.

Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiudet olivat yksi osatekijä yrittäjyyskasvatuksen toteutuksessa. Tutkimuksemme mukaan opettajien päämäärät yrittäjyyskasvatuksessa nousivat esille määrittelemättöminä, epäyhtenäisinä ja epämääräisinä. Esille nousi myös, että opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiudet olivat hajanaiset. Tämän lisäksi opettajien oli vaikea arvioida omaa toimintaansa yrittäjyyskasvattajina kapean yrittäjyyskasvatusymmärryksen seurauksena. Tutkimuksemme mukaan opettajat omasivat yrittäjyyskasvatusvalmiudet, mutta ne eivät tulleet käyttöön, mikäli opettaja ei kokenut yrittäjyyskasvatusta tarpeellisenä. Opettajat kokivat myös resursoinnin olevan haaste. Usmanin (2016) ja Sommarströmin (2022) tutkimuksista ilmeni, että riittävät resurssit voitaisiin saada aikaan opettajien keskinäisellä vuorovaikutuksella. Jotta yrittäjyyskasvatusvalmiudet olisivat riittävät, niin tutkimuksemme osoittaa, että opettajien lisäkoulutus olisi tarpeellista. Tätä näkemystä tuki myös Hardie ym. (2023) näkemys siitä, että koulutuksella on tärkeä asema, jotta opettajat tiedostaisivat yrittäjyyskasvatuksen merkityksen sekä opetukseen sopivat menetelmät. Samansuuntainen oli myös Peltosen (2014) toteamus opettajien lisäkoulutustarpeesta. Tästä voisikin

päätellä, että oppilaat ovat hyvin erilaisessa asemassa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisen suhteen. Mielestämme myös opettajien omat asenteet vaikeuttavat osittain yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista, joka korreloi suoraan oppilaiden epätasa-arvoiseen asemaan yrittäjyyskasvatustaitojen vahvistumisessa. Kirjallisuuskatsauksemme osoitti, että tutkimusta yrittäjyyskasvatuksen saralla erityisesti perusopetuksessa tarvitaan lisää, jotta koko perusasteelle saataisiin yhteisiä tapoja toimia. Mielestämme tämä tutkimus osoitti sen, että yrittäjyyskasvatuksen käsitteiden määrittely kaipaa tarkennusta.

Tutkimukseemme valikoitui vertaisarvioituja tieteellisiä artikkeleja sekä väitöskirja ja arvioimmeekin luotettavuutta koko prosessi huomioon ottaen. Luotettavuuden arvioinnissa huomioimme lisäksi oman roolimme tutkijana sekä tutkimusanalyysin tarkastelun. Tutkimuksestamme ilmenneitä jatkotutkimusaiheita käsittelemme lopuksi.

Vilkan (2023, s. 92) mukaan laadunarviointia tulisi käsitellä kaikissa kirjallisuuskatsauksissa. Merkityksellistä olisi tuoda esille tutkimuksen soveltuvuus omalle kirjallisuuskatsaukselle. Tutkimuksessa on tavoitteena pyrkiä välttämään virheitä, mutta siitä huolimatta validius ja autenttisuus vaihtelevat. Laadullisen tutkimuksen validius lisääntyy, kun tutkijat kuvaavat kaikki tutkimuksen vaiheet (Hirsjärvi ym. 2016, s. 231–232). Tutkimuksemme lähtökohtana oli analysoida yrittäjyyskasvatuksesta tehtyjä tutkimuksia peruskoulun opettajan näkökulmasta. Tutkimuksemme muodostui 10 tieteellisestä lähteestä, jotka on haettu internetin kautta kevään ja alkukesän 2023 aikana. Katsoimme, että tämä määrä on riittävä tutkimuskysymyksen kannalta ja nämä näyttivät tavoittavan kylläntymisen, joten emme lähteneet hakemaan uusia lähteitä, vaikka niistä olisikin voinut saada uutta informaatiota.

Aineisto käsiteltiin sisällönanalyysiä käyttäen. Vilkan (2023, s. 86) mukaan sisällönanalyysi toteutetaan kolmessa vaiheessa: suunnittelu, järjestely ja yhteenveto. Analyysia tehdessämme alleviivasimme aineistostamme eri väreillä asioita, jotka nousivat esille, mutta totesimme tämän olevan riittämätöntä. Tässä kohtaa

päätimme tarkentaa tutkimuskysymystämme ja sen jälkeen päädyimme tekemään uuden analyysin taulukko muotoon, johon keräsimme tutkimuskysymysemme kannalta merkitykselliset alkuperäisasiat ja pääsimme analyysissämme etenemään kohti pääluokkia. Mielestämme tämä oli oikea ratkaisu, vaikka ajallisesti tähän kului aikaa useampia viikkoja. Tämän vaiheen myötä analyysin tulokset jäsenyivät ja saimme syvemmän yhteyden aineistoon. Mielestämme tämä lisäsi myös tutkimuksemme luotettavuutta, koska saimme kuitenkin samansuuntaisia tuloksia esille.

Luotettavuuden arviointia on tutkimustulosten yhdistely suhteessa aiemmin tehtyihin tutkimuksiin (Vilkkä, 2023, s. 100). Tutkimusta yrittäjyyskasvatuksesta on tehty aika paljon, mutta uudempia tutkimuksia perusasteelle oli niukasti. Luotettavuutta lisäsi se, että tutkimuksemme tulokset olivat samansuuntaiset aikaisemmin tehtyjen tutkimuksien kanssa. Opettajien koulutuksen tarve osoittautui tutkimuksessamme tarpeelliseksi, jotta yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen olisi laadukasta ja tasavertaista. Tarkoituksenamme oli saada aikaan rehellinen funktio opettajien yrittäjyyskasvatuksen tuntemuksista ja tutkimuksemme tuloksista. Tutkimuksemme tulokset liittyivät yhteen teoreettisten käsitteiden kanssa, joka syvensi tutkimuksemme validiteettia.

Tutkimuksemme kautta esille nousi jatkotutkimusaiheita. Tärkeää olisi saada lisätutkimusta tämänhetkisistä opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksista. Miten voidaan tukea opettajien yrittäjyyskasvattajataitojen vahvistumista? Tärkeää olisi haastatella perusasteen opettajia ja kysyä heidän näkemyksiään yrittäjyyskasvatuksen nykytilasta. Toinen tärkeä aihe olisi saada selville rehtoreiden roolia yrittäjyyskasvatuksen johtamisessa.

Tutkimuksemme myötä yrittäjyyskasvatuksen opettaminen nousi tärkeäksi asiaksi ja sillä on merkittävä rooli oppilaiden tulevaisuuden taitojen kehittämisessä. Mielestämme yrittäjyyskasvatuksen ottaminen osaksi kestävästä kehityksen opetusta voisi olla tulevaisuuden suuntaus.

LÄHTEET

- Casson, M. (2003). *The entrepreneur: An economic theory* (2nd ed). Elgar.
- Elo, J. (2016). The benefits and challenges of enterprise education: Results from an action research project in the third grade in Finnish basic education. *Educational Action Research*, 24(4), 535–549.
<https://doi.org/10.1080/09650792.2015.1113886>
- Ememe, O. N., Ezeh, S. C., & Ekemezie, C. A. (2013). *The role of head-teacher in the development of entrepreneurship education in primary schools*. <https://www.semanticscholar.org/paper/the-role-of-head-teacher-in-the-development-of-in-Ememe-Ezeh/f4adf63de37b2f6b1bcb45eb0f037677034a695d>
- Euroopan komissio. (2003). *Vihreä kirja—Yrittäjyys Euroopassa*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A52003DC0027&qid=1692177619488>
- Euroopan komissio. (2012). *Yrittäjyyskasvatus nousussa*. European Commission - European Commission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/IP_12_365
- Eurydice (European Education and Culture Executive Agency), Bourgeois, A., Zagordo, M., Antoine, A., Riiheläinen, J. M., Balcon, M.-P., & Noorani, S. (2016). *Entrepreneurship education at school in Europe: Eurydice report*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/301610>
- Fejes, A., Nylund, M., & Wallin, J. (2019). How do teachers interpret and transform entrepreneurship education? *Journal of Curriculum Studies*, 51(4), 554–566.
<https://doi.org/10.1080/00220272.2018.1488998>

- Haapaniemi, J., Venäläinen, S., Malin, A., & Palojoki, P. (2021). Teacher autonomy and collaboration as part of integrative teaching – Reflections on the curriculum approach in Finland. *Journal of Curriculum Studies*, 53(4), 546–562.
<https://doi.org/10.1080/00220272.2020.1759145>
- Habegger, S. (2008). The Principal's Role in Successful Schools: Creating a Positive School Culture. *Principal*, 88(1), 42–46.
- Hardie, B., Highfield, C., & Lee, K. (2023). Attitudes and values of teachers and leaders towards entrepreneurship education. *Research Papers in Education*, 38(4), 690–714. <https://doi.org/10.1080/02671522.2022.2028891>
- Harni, E. (2015). ”Opeta, mittaa, kehitä”. *Aikuiskasvatus*, 35(2), 99–110.
<https://doi.org/10.33336/aik.94129>
- Harni, E. (2022). *Yrittäjyyskasvatuksen eetos ja politiikka myöhäiskapitalismissa*. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/140586>
- Hietanen, L. (2012). ”Tänään soitin vain kitaraa, koska innostuin”: *Tapaustutkimus yrittäjämäisestä toiminnasta perusopetuksen 7. Luokan musiikin oppimisympäristössä*. Lapin yliopistokustannus.
- Hietanen, L. (2015). Entrepreneurial learning environments: Supporting or hindering diverse learners? *Education and Training*, 57, 512–531.
<https://doi.org/10.1108/ET-04-2014-0047>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2015). *Tutki ja kirjoita* (20. uud. p.). Tammi.
- Huttunen, T. (2022). *Kyselytutkimus: Nuoret janoavat talousosaamista - tiedonlähteet vaihtelevat*. NYT. <https://nuortennyt.fi/kyselytutkimus-nuoret-janoavat-talousosaamista-tiedonlahteet-vaihtelevat/>
- Ikonen, R. (2006). *Yrittäjyyskasvatus: Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

- Ikonen, R. (2007). Yrittäjyyskasvatuksen historiallista taustaa. Teoksessa P. Kyrö, H. Lehtonen, & K. Ristimäki (Toim.), *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Juvenes print.
- Järvinen, M. R., Kesler, M., & Oikkonen, E. (2015). Teachers in basic and upper secondary education as users and creators of learning environments that promote entrepreneurship. *Turun normaalikoulun julkaisuja, 2014*, 240–255.
- Kalmi, P., Maliranta, M., & Alanko, S. (2019). Kohti tiiviimpää vuorovaikutusta koulujen taloustiedon opetuksen ja taloustieteen välillä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja, 115*(4). <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/66710>
- Kalmi, P., & Rahko, J. (2022). The effects of game-based financial education: New survey evidence from lower-secondary school students in Finland. *The Journal of Economic Education, 53*(2), 109–125.
<https://doi.org/10.1080/00220485.2022.2038320>
- Koiranen, M., & Peltonen, M. (1995). *Yrittäjyyskasvatus: Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta*. Valkeakoski: Konetuumat.
- Korhonen, M., Komulainen, K., & Rätty, H. (2012). Opettajien tulkinnat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista diskursiivisena kamppailuna. *Kasvatus & Aika, 6*(1), Article 1. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68309>
- Kumpulainen, K., Krokfors, L., Lipponen, L., Tissari, V., Hilppö, J., & Rajala, A. (2010). *Oppimisen sillat: Kohti osallistavia oppimisympäristöjä*. CICERO Learning, Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/15628>
- Kyrö, P. (1998). *Yrittäjyyden tarinaa kertomassa*. Juva: WSOY.
- Kyrö, P., & Ripatti, A. (2006). Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. Teoksessa P. Kyrö & A. Ripatti (Toim.), *Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia*. Tampere: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu.

- Lindahl Thomassen, M., Williams-Middleton, K., Ramsgaard, M., Neergaard, H., & Warren, L. (2019). Conceptualizing context in entrepreneurship education: A literature review. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, ahead-of-print*. <https://doi.org/10.1108/IJEBR-04-2018-0258>
- Mononen-Batista Costa, S. (2022). *Yrittäjyys tyhjänä merkitsijänä: Tiedon ja subjektiivisen tuotanto yrittäjyyskasvatuksessa*. Helsingin yliopiston kirjasto. <https://doi.org/10.31885/9789515150585>
- Möttönen, T. (2019). Yrittäjyyskasvatuksen historialliset juuret. *Yrittäjyyskasvatuksen kaari : lapsuudesta tulevaisuuden työhön = The Trail of Entrepreneurship Education : From Childhood to Future Work and Entrepreneurship, 2019(12)*, 41–56.
- Neergaard, H., Gartner, W. B., Hytti, U., Politis, D., & Rae, D. (2020). Editorial. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 26(5)*, 817–828. <https://doi.org/10.1108/IJEBR-08-2020-828>
- Oikkonen, E., Rytkölä, T., Seikkula-Leino, J., Ikävalko, M., & Kolhinen, J. (2011). *Opettajien toteuttama yrittäjyyskasvatus ja reflektoinnin merkitys [Teachers realizing entrepreneurship education and the meaning of reflection]* (ss. 214–237).
- Oksanen, L., Oikkonen, E., & Pihkala, T. (2023). Adopting Entrepreneurship Education—Teachers' Professional Development. *Entrepreneurship Education and Pedagogy, 6(2)*, 276–298. <https://doi.org/10.1177/25151274221091698>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2017). *Tulevaisuuden työ on yhä enemmän yrittäjyyttä—Koulutuksen yrittäjyyslinjaukset julki—OKM*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://okm.fi/-/tulevaisuuden-tyo-on-yha-enemman-yrittajyytta-koulutuksen-yrittajyyslinjaukset-julki>

- Opetushallitus. (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>
- Opetusministeriö. (2009). *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat*. Haettu 14.8.2023 osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78869/opm07.pdf>.
- Parkkari, P. (2020). Yrittäjyyskasvatuksen ”ehjän polun” rakentuminen yrittäjyyskasvatuksen strategioissa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 22(4), Article 4.
- Peltonen, K. (Kati). (2014). *Opettajien yrittäjyyskasvatusvalmiuksien kehittyminen ja siihen vaikuttavat tekijät*. Aalto University. <https://aaltodoc.aalto.fi:443/handle/123456789/14490>
- Pittaway, L., & Cope, J. (2007). Entrepreneurship Education: A Systematic Review of the Evidence. *International Small Business Journal*, 25(5), 479–510. <https://doi.org/10.1177/0266242607080656>
- Rajala-Sillander, R., & Pohjolainen, S. (1997). Yrittäjyyskasvatusta päivähoidon lapsille ja aikuisille. Teoksessa M. Parikka (Toim.), *Kasvu yrittäjyyteen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Remes, L. (2003). Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, 213. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13332>
- Ristimäki, K. (2004). *Yrittäjyyskasvatus*. Hamina: Yrityssanoma.

- Ruskovaara, E. (2007). Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita. Teoksessa P. Kyrö, H. Lehtonen, & K. Ristimäki (Toim.), *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Tampere: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu.
- Ruskovaara, E., & Pihkala, T. (2013). Teachers implementing entrepreneurship education: Classroom practices. *Education + Training*, 55(2), 204–216.
<https://doi.org/10.1108/00400911311304832>
- Ruskovaara, E., & Pihkala, T. (2015). Entrepreneurship Education in Schools: Empirical Evidence on the Teacher's Role. *The Journal of Educational Research*, 108(3), 236–249. <https://doi.org/10.1080/00220671.2013.878301>
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? : Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopisto.
<https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7961>
- Saurén, K. (2015). Miten yrittäjiä kasvatetaan? *Aikuiskasvatus*, 35(4), Article 4.
<https://doi.org/10.33336/aik.94157>
- Seikkula-Leino, J. (2007). *Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen* [Selvitys]. opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79409>
- Sommarström, K. (2022). *Teachers' practices of entrepreneurship education in cooperation with companies*. Lappeenranta-Lahti University of Technology LUT.
<https://lutpub.lut.fi/handle/10024/163763>
- Sommarström, K., Oikkonen, E., & Pihkala, T. (2020). Entrepreneurship education – paradoxes in school–company interaction. *Education + Training*, 62(7/8), 933–945. <https://doi.org/10.1108/ET-08-2019-0171>

- Sommarström, K., Oikkonen, E., & Pihkala, T. (2021). The School and the Teacher Autonomy in the Implementing Process of Entrepreneurship Education Curricula. *Education Sciences, 11*, 215. <https://doi.org/10.3390/educsci11050215>
- Strachan, G. (2018). Can Education for Sustainable Development Change Entrepreneurship Education to Deliver a Sustainable Future? *Discourse and Communication for Sustainable Education, 9*. <https://doi.org/10.2478/dcse-2018-0003>
- Toivanen, T. (2011). Yrittäjämäärän kritiikki. *Aikuiskasvatus, 31*(1), Article 1. <https://doi.org/10.33336/aik.93917>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta*. (2023). Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <https://tenk.fi/fi/tutkimuseettinen-neuvottelukunta>
- Uotinen, S., & Valkonen, L. (2019, Jyväskylän yliopiston avoin yliopisto). *Laadullinen sisällönanalyysi—Moniviestin* [Mediasivu]. <https://m3.jyu.fi/jyumv/ohjelmat/erillis/avoin/kasvatustiede/ktka2010/sisallanalyysi>
- Usman, Y. D. (2016). Educational Resources: An Integral Component for Effective School Administration in Nigeria. Teoksessa *Online Submission* (Vsk. 6, Numero 13, ss. 27–37). <https://eric.ed.gov/?id=ED578024>
- Vilka, H. (2023). *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Art House.
- Suomen Yrittäjät. (2023). Yrittäjyyskasvatus ja kouluyhteistyö. Haettu 5.7.2023 osoitteesta <https://www.yrittajat.fi/>

LIITTEET

Liite1 Tutkimuskysymyksen pohjalta laadittu analyysi

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat
<p>”Opettajille oppimisympäristö tarkoittaa nimenomaan koulun luomaa fyysistä ympäristöä.”</p> <p>”Opettajat luovat joustavasti oppimisympäristöjä, jotka helpottavat avaintaitojen kehittämistä ja yrittäjähenkisyyttä”</p> <p>”oppimisen tulisi tapahtua koulun ulkopuolella luokkahuoneen sijaan”</p> <p>”Opettajalla vastuu luoda fyysisesti, sosiaalisesti ja psykologisesti turvallinen ympäristö”</p> <p>”Opettajien omakuva osaamisestaan vaikuttaa oppimisympäristöjen luomiseen”</p>	<p>Opettajalle oppimisympäristö on fyysinen.</p> <p>Oppimisympäristö helpottaa avaintaitojen kehitystä ja yrittäjähenkisyyttä.</p> <p>Oppimisympäristön turvallisuus opettajan vastuulla.</p>	<p>Ympäristössä oppiminen</p> <p>Avaintaitojen kehitys</p> <p>Yrittäjähenkisyyden oppiminen</p> <p>Turvallinen oppimisympäristö</p>
<p>”Useimmin käytettyjä menetelmiä ovat keskustelut ajankohtaisista talousuutisista”</p> <p>”Useimmin käytetty menetelmä oli keskustelu eri toimien taloudellisista vaikutuksista”</p> <p>”Yrittäjätarinat on suosituin lähestymistapa yrittäjyyskasvatukseen”</p> <p>”Toteutustapoina korostuivatkin yksittäiset projektit”</p> <p>”Projekteja toteutetaan silloin tällöin esimerkiksi juhlien yhteydessä”</p> <p>”Vierailuja ulkomaailmaan järjestetään kerran tai kaksi lukuvuodessa”</p>	<p>Ajankohtaiset talousuutiset käytetyin keskustelujen aihe.</p> <p>Yrittäjätarinat yrittäjyyskasvatuksen suosiossa.</p> <p>Yksittäiset projektit helppo toteuttaa.</p> <p>Vierailut koulun ulkopuolelle harvinaisia.</p>	<p>Ajankohtaiset talousuutiset</p> <p>Yrittäjätarinat suosiossa</p> <p>Helpot projektit</p> <p>Yritysvierailut harvinaisia</p>

<p>"Jaettujen kokemusten myötä opettajien käsitykset omasta roolistaan yrittäjyyskasvattajina syvenevät ja heidän työilleen antaman arvostus kasvaa"</p> <p>"Viikoittaiset tapaamiset kollegoiden kanssa, jossa opettajat pohtivat opetustaan johtivat metarefleksioon ja näkökulman muuttumiseen"</p> <p>"Rehtorien rooli tärkeä koulu-yritys-yhteistyössä"</p> <p>"Yrittäjyyskäytäntöjen omaksuminen riippuu opettajille tarjottavasta institutionaalista ja sosiaalisesta tuesta."</p>	<p>Jaetut kokemukset syventävät opettajien arvostusta omaa työtään kohtaan.</p> <p>Kouluyritys-yhteistyössä rehtorit avainasemassa.</p> <p>Työkavereiden kanssa keskustelu muutti näkemyksiä.</p> <p>Yhteisön tuki merkityksellistä yrittäjyyskäytäntöjen ymmärtämisessä.</p>	<p>Kokemusten jakaminen</p> <p>Kollegoiden kannustus</p> <p>Yhteistoiminnan aloittaminen</p> <p>Tutustuminen liiketoimintaan</p>
<p>"Yrittäjyyskasvatus ei kytkeydy Ops:ssa oppiaineisiin"</p> <p>"Ops:in epäselvä käsitteellinen pohja este yrittäjyyskasvatuksen toteutukselle"</p> <p>"Oppiaineen sisällön tavoitteiden määrä ristiriidassa yritteliäisyyden ja oppimisen laatuun keskittymisen välillä"</p> <p>"Moni opettaja mainitsi, ettei tiedä opetussuunnitelmasta, eikä varsinkaan strategiasta tarpeeksi"</p>	<p>Yrittäjyyskasvatus ja oppiaineiden sisällöt eivät kohtaa opsissa.</p> <p>Yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen opsissa epäselvä.</p> <p>Tavoitteiden määrä ristiriidassa yrittäjyyskasvatuksen laatuun.</p> <p>Opsin ja strategian ymmärtämisessä puutteita.</p>	<p>Sisältöjen toteuttaminen</p> <p>Vaatimusten yhteensopimattomuus</p> <p>Didaktiikkaohjelman hajanaisuus</p>
<p>"Opettajien ymmärrys yrittäjyyskasvatuksesta on rajoittunut"</p> <p>"Opettajien yrittäjyyskasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia voidaan edistää hyvin tehokkaasti kohdennetulla koulutuksella."</p> <p>"Ammatillisen kehityksen oppimisvaiheet liittyvät ja integroituvat opettajien yrittäjyyskasvatus innokkuuteen"</p> <p>"Kasvatus, näin ollen myös yrittäjyyskasvatus, on aina päämääräsuuntautunutta ja siten sidoksissa joihinkin arvoihin."</p>	<p>Opettajien tietämys puutteellista yrittäjyyskasvatuksessa.</p> <p>Täydennys- ja lisäkoulutus lisää opettajien yrittäjyyskasvatustaitoja.</p> <p>Yrittäjyyskasvatus on sidoksissa arvoihin.</p> <p>Opettajien valmiudet opettaa yrittäjyyskasvatusta ovat rajalliset.</p> <p>Opettajilla halu kehittää ammatitaitoaan.</p>	<p>Opetusresilienssit rajalliset</p> <p>Ammatillinen kehittyminen</p> <p>Osaamisen vahvistaminen</p>

<p>"Opettajien visiot yrittäjyyskasvatuksesta ovat melko epäselviä, sillä tavoitteet näyttäytyvät jäsentymättöminä, joten näin valmiudet opettaa ovat rajatut"</p> <p>"Opettajat ovat motivoituneita kehittämään yrittäjyyskasvatusta"</p> <p>"opettajien yrittäjyyskasvatuksen toteutus kehittyy heidän opetuskokemuksensa mukana"</p>		
---	--	--

Liite 2 Analyysin tulokset

Alaluokat	Yläluokat	Pääluokka
Ympäristössä oppiminen Avaintaitojen kehitys Yrittäjähenkisyyden oppiminen Turvallinen oppimisympäristö	Kokemuksellinen oppiminen	Oppimisympäristön merkityksellisyys
Ajankohtaiset talousuutiset Yrittäjätarinat suosiossa Helpot projektit Yritysvierailut harvinaisia	Opetusmenetelmien moninaisuus	
Kokemusten jakaminen Kollegoiden kannustus Yhteistoiminnan aloittaminen Tutustuminen liiketoimintaan	Työyhteisön tuki Verkostoituminen Sidosryhmät Vuorovaikutus	Yhteisöllisyys
Sisältöjen toteuttaminen Vaatimusten yhteensopimattomuus Didaktiikkaohjelman hajanaisuus	Strategiat Koulutuskokonaisuus Tavoitteet	Integrointi
Opetusresilienssit rajalliset Ammatillinen kehittyminen Osaamisen vahvistaminen	Sitoutuminen Urakehitys Koulutushalukkuus Intohimo Jatkokoulutus	Yrittäjyyskasvatusvalmiudet